
**Belgische Senaat
en Kamer van
volksvertegenwoordigers**

ZITTING 2007-2008

26 JUNI 2008

**Verslag van de Federale Controle- en
Evaluatiecommissie Euthanasie
(2006-2007)**

**FEDERALE CONTROLE- EN EVALUATIE-
COMMISSIE EUTHANASIE**

**DERDE VERSLAG AAN DE WETGEVENDE
KAMERS**

(Jaren 2006 en 2007)

INLEIDING

Dit verslag heeft betrekking op de door de Commissie onderzochte registratiedocumenten die ingediend zijn voor patiënten bij wie euthanasie werd uitgevoerd in de periode tussen 1 januari 2006 en 31 december 2007.

Overeenkomstig de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie bestaat dit verslag uit drie delen:

— **Deel 1:** een statistisch verslag waarin de informatie uit het tweede deel van het registratiedocument is verwerkt;

— **Deel 2:** een verslag waarin de toepassing van de wet wordt toegelicht en geëvalueerd;

— **Deel 3:** eventuele aanbevelingen die kunnen leiden tot een wetgevend initiatief en/of andere maatregelen inzake de uitvoering van de wet.

**Sénat et Chambre
des représentants
de Belgique**

SESSION DE 2007-2008

26 JUIN 2008

**Rapport de la Commission fédérale de
contrôle et d'évaluation de l'euthanasie
(2006-2007)**

**COMMISSION FÉDÉRALE DE CONTRÔLE
ET D'ÉVALUATION DE L'EUTHANASIE**

**TROISIÈME RAPPORT AUX CHAMBRES
LÉGISLATIVES**

(Années 2006 et 2007)

INTRODUCTION

Le présent rapport concerne les documents d'enregistrement des euthanasies pratiquées entre le 1er janvier 2006 et le 31 décembre 2007 examinés par la Commission.

Conformément à la loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie, il contient trois sections:

— **Section 1:** un rapport statistique basé sur les informations recueillies dans le second volet du document d'enregistrement;

— **Section 2:** un rapport contenant une description et une évaluation de l'application de la loi;

— **Section 3:** le cas échéant, des recommandations susceptibles de déboucher sur une initiative législative et/ou d'autres mesures concernant l'exécution de la loi

Het verslag bevat ook vier bijlagen :

— **Bijlage 1** : wet betreffende de euthanasie van 28 mei 2002 aanvullend door de de wet van 10 november 2005;

— **Bijlage 2** : het Koninklijk Besluit van 28 maart 2007 houdende benoeming van de leden van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie ingesteld inzake de toepassing van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie; het adres en de website van de commissie;

— **Bijlage 3** : het registratiedocument dat de artsen moeten invullen en dat de Commissie op 17 februari 2004 heeft goedgekeurd;

— **Bijlage 4** : de informatiebrochure voor de artsen waarin bepaalde interpretaties en beslissingen van de Commissie worden toegelicht.

Dit verslag is opgesteld door een beperkte commissie, samengesteld uit mevrouw Jacqueline Herremans, de Heren Walter De Bondt, Marc Englert, Raymond Mathys, Fernand Van Neste. Het werd besproken in de plenaire vergadering van 20 mei 2008 en het werd goedgekeurd door de aanwezige leden.

Il comporte également 4 annexes :

— **Annexe 1** : la loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie complétée par la loi du 10 novembre 2005;

— **Annexe 2** : l'arrêté royal du 28 mars 2007 portant nomination des membres de la Commission de contrôle et d'évaluation de l'application de la loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie, l'adresse de la commission et de son site Internet;

— **Annexe 3** : le document d'enregistrement à compléter par les médecins adopté par la Commission le 17 février 2004;

— **Annexe 4** : la brochure d'information établie à l'intention du corps médical pour préciser certaines interprétations et décisions de la Commission.

Le présent rapport a été préparé en commission restreinte composée de Madame Jacqueline Herremans, Messieurs Walter De Bondt, Marc Englert, Raymond Mathys, Fernand Van Neste. Il a été discuté en séance plénière le 20 mai 2008 et adopté à l'unanimité des membres présents.

DEEL 1

STATISTISCH VERSLAG

SECTION 1

RAPPORT STATISTIQUE

TABELLEN MET DE INFORMATIE VERZAMELD OP BASIS VAN DEEL II VAN DE REGISTRATIEDOCUMENTEN DIE DE COMMISSIE ONTVANGEN HEEFT

2006

Aantal aangiften

	1 ^e trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
						tot op 1%
totaal	110	122	102	95	429	
Nederl./ Franstalige	82/28	105/17	79/23	71/21	340/89	79/21

Actueel verzoek of voorafgaande wilsverklaring

	1 ^e trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
verzoek	104	118	100	90	412	96
wilsverklaring	6	4	2	5	17	4

Geslacht van de patiënten

	1 ^e trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
man	58	56	59	58	231	54
vrouw	52	66	43	37	198	46

Leeftijd van de patiënten

	1 ^e trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
<20	0	1	0	0	1	-
20-39	2	2	4	4	12	3
40-59	38	33	22	21	114	27
60-79	48	67	57	52	224	52
>of = 80	22	19	19	18	78	18

Plaats van overlijden

	1 ^e trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
ziekenhuis	63	63	53	46	225	52
thuis	42	50	45	43	180	42
rusthuis	5	7	2	2	16	4
andere	0	2	2	4	8	2

Te verwachten termijn voor overlijden

	1° trim 06	2° trim 06	3° trim 06	4° trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
binnen afzienb. termijn	106	113	95	89	403	94
niet binnen afzienb termijn	4	9	7	6	26	6

Diagnose

	1° trim 06	2° trim 06	3° trim 06	4° trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
kankers	93	91	80	82	346	81
evolutieve neuromusc. aandoen.	7	13	7	5	32	7
niet-evol. neuromusc. aandoen.	0	1	0	0	1	-
niet-maligne longaandoen.	1	3	5	3	12	3
cardiovasculaire aandoen.	3	3	2	1	9	2
nieraandoen.	1	0	1	0	2	-
niet-maligne spijsverteringsaandoen.	0	2	0	0	2	-
aids	0	0	2	0	2	-
neuropsych. aandoen.	3	1	0	1	5	1
verschillende aandoen.	0	4	1	1	6	1
Andere	2	4	4	2	12	3

1e consulent

	1° trim 06	2° trim 06	3° trim 06	4° trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
palliatief arts	11	9	13	10	43	10
huisarts	38	57	51	44	190	44
specialist	60	56	38	41	195	45
niet gepreciseerd	1	0	0	0	1	<1

2e consulent (26 overlijdens niet binnen afzienbare termijn)

	1° trim 06	2° trim 06	3° trim 06	4° trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
psychiater	4	3	3	5	15	58
specialist	0	6	4	1	11	42

Andere niet-verplicht geraadpleegde artsen

	1° trim 06	2° trim 06	3° trim 06	4° trim 06	Totaal (aantal)
	50	46	45	32	173

Geraadpleegde palliatieve teams (de verplicht geraadpleegde arts is hier niet in opgenomen)

	1° trim 06	2° trim 06	3° trim 06	4° trim 06	Totaal (aantal)
	31	38	37	34	140

Opgegeven fysiek lijden

	1° trim 06	2° trim 06	3° trim 06	4° trim 06	Totaal (aantal)
Totaal	105	120	102	94	421

(cachexie, pijn, dyspneu, dysfagie, uitputting, hemorragieën, darmobstructie, verlamming, wonden, herhaalde transfusies, enz.)

Opgegeven psychisch lijden

	1° trim 06	2° trim 06	3° trim 06	4° trim 06	Totaal (aantal)
Totaal	75	90	67	76	308

(afhankelijkheid, wanhoop, verlies van waardigheid, enz.)

Opm.: vaak worden verschillende soorten van fysiek en psychisch lijden samen vermeld

Gebruikte techniek en middelen

	1° trim 06	2° trim 06	3° trim 06	4° trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
enkel barbituraat p.o.	4	2	2	2	10	2
id.+ spierverslapper	1	0	0	1	2	-
enkel pentothal of gelijkaardig middel i.v.	38	45	22	36	141	33
id. + spierverslapper	61	71	78	53	263	61
morfine al dan niet met sedativa	4	1	0	3	8	2
andere of onduidelijk	2	3	0	0	5	1

p.o. = per os (via de mond); i.v. = Intraveneus

Diagnoses bij 26 overlijdens niet binnen afzienbare termijn

	1° trim 06	2° trim 06	3° trim 06	4° trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
kankers	0	0	1	2	3	12
evolutieve neuromusc. aandoen.	1	4	3	1	9	35
niet-evol. neuromusc. aandoen.	0	1	0	0	1	4
niet-maligne longaandoen.	0	1	1	0	2	8
cardiovasculaire aandoen.	1	0	0	0	1	4
nieraandoen.	0	0	0	0	0	-
niet-maligne spijsverteringsaandoen.	0	0	0	0	0	-
aids	0	0	0	0	0	-
neuropsych. aandoen.	1	0	1	1	3	12
verschillende aandoen.	0	0	0	1	1	-
Andere	1	3	1	1	6	23

Beslissingen van de commissie

	1° trim 06	2° trim 06	3° trim 06	4° trim 06	Totaal (aantal)	Totaal (%)
aanvaarding zonder meer	83	98	76	79	336	78
opening van deel I voor opmerking(en)	6	10	8	9	33	8
opening van deel I voor preciseringen	21	14	18	7	60	14
overdracht aan justitie	0	0	0	0	0	-

Opmerkingen

1. Niet-evolutieve neuromusculaire aandoeningen zijn pathologische of traumatische letsels.
2. De categorie «kankers» omvat kwaadaardige tumors en kwaadaardige bloedaandoeningen.
3. Techniek: vaak werd een lichte sedatie met benzodiazepines per os of i.v. vóór de euthanasie toegepast. soms gaat de spierverslapper gepaard met kalium chloride.
4. Wanneer op basis van een wilsverklaring euthanasie werd uitgevoerd bij een patiënt die niet meer bij bewustzijn was en niets vermeld is over de voorziene datum van overlijden, is men er bij deze statistieken van uitgegaan dat de patiënt op korte termijn zou zijn overleden.
5. De opgegeven percentages hebben betrekking op het aantal gevallen onder de betreffende rubriek.
6. De percentages zijn afgerond tot op de eenheden, waardoor het totaal aantal soms licht afwijkt van 100.

TABELLEN MET DE INFORMATIE VERZAMELD OP BASIS VAN DEEL II VAN DE REGISTRATIEDOCUMENTEN DIE DE COMMISSIE ONTVANGEN HEEFT

2007

Aantal aangiften

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
						tot op 1%
totaal	115	120	112	148	495	
Nederl./ Franstalige	95/20	98/22	95/17	124/24	412/83	83/17

Actueel verzoek of voorafgaande wilsverklaring

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
verzoek	113	120	108	145	486	98
wilsverklaring	2	0	4	3	9	2

Geslacht van de patiënten

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
man	66	62	63	78	269	54
vrouw	49	58	49	70	226	46

Leeftijd van de patiënten

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
<20	0	0	0	0	0	-
20-39	6	2	1	3	12	2
40-59	30	32	22	33	117	24
60-79	57	65	72	87	281	57
>of = 80	22	21	17	25	85	17

Plaats van overlijden

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
ziekenhuis	54	56	51	73	234	47
thuis	56	58	56	64	234	47
rusthuis	3	4	5	10	22	4
andere	2	2	0	1	5	2

Te verwachten termijn voor overlijden

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
binnen afzienb. termijn	114	111	100	142	467	94
niet binnen afzienb. termijn	1	9	12	6	28	6

Diagnose

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
kankers	98	98	92	116	404	82
evolutieve neuromusc. aandoen.	9	9	13	13	44	9
niet-evol. neuromusc. aandoen.	0	1	2	1	4	<1
niet-maligne longaandoen.	2	0	0	4	6	2
cardiovasculaire aandoen.	2	3	3	5	13	2
nieraandoen.	0	1	0	0	1	<1
niet-maligne spijsverteringsaandoen.	0	0	0	0	0	-
aids	0	0	0	1	1	<1
neuropsych. aandoen.	0	2	1	1	4	<1
verschillende aandoen.	2	2	0	6	10	2
andere	2	4	1	1	8	2

1e consulent

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
palliatief arts	15	3	12	13	43	9
huisarts	51	64	58	65	238	48
specialist	48	53	42	68	211	43
niet gepreciseerd	1	0	0	2	3	

2e consulent (28 overlijden niet binnen afzienbare termijn)

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
psychiater	1	8	6	4	19	68
specialist	0	1	6	2	9	32

Andere niet-verplicht geraadpleegde artsen

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)
	47	52	54	62	215

Geraadpleegde palliatieve teams (de verplicht geraadpleegde arts is hier niet in opgenomen)

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)
	38	41	55	66	200

Opgegeven fysiek lijden

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)
Totaal	115	120	108	146	489

(cachexie, pijn, dyspneu, dysfagie, uitputting, hemorragieën, darmobstructie, verlamming, wonden, herhaalde transfusies, enz.)

Opgegeven psychisch lijden

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)
Totaal	84	92	98	117	391

(afhankelijkheid, wanhoop, verlies van waardigheid, enz.)

Opm.: vaak worden verschillende soorten van fysiek en psychisch lijden samen vermeld

Gebruikte techniek en middelen

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
enkel barbituraat p.o.	2	2	0	7	11	2
id.+ spierverslapper	1	0	0	0	1	<1
enkel pentothal of gelijkaardig middel i.v.	47	46	45	55	193	39
id. + spierverslapper	65	70	64	83	282	57
morfine al dan niet met sedativa	0	2	2	0	4	1
andere of onduidelijk	0	0	1	3 (2 onduidelijk)	4	1

p.o. = per os (via de mond); i.v. = Intraveneus

Diagnoses bij overlijden niet binnen afzienbare termijn (28 gevallen)

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
kankers	0	0	2	0	2	7
evolutieve neuromusc. aandoen.	1	3	6	4	14	50
niet-evol. neuromusc. aandoen.	0	1	2	1	4	14
niet-maligne longaandoen.	0	0	0	0	0	-
cardiovasculaire aandoen.	0	1	2	0	3	11
nieraandoen.	0	0	0	0	0	-
niet-maligne spijsverteringsaandoen.	0	0	0	0	0	-
aids	0	0	0	0	0	-
neuropsych. aandoen.	0	0	0	1	1	4
verschillende aandoen.	0	1	0	0	1	4
andere	0	3	0	0	3	11

Beslissingen van de commissie

	1° trim 07	2° trim 07	3° trim 07	4° trim 07	Totaal (aantal)	Totaal (%)
aanvaarding zonder meer	92	92	90	127	403	81
opening van deel I voor opmerking(en)	10	10	8	3	31	6
opening van deel I voor precisering	13	18	12	18	61	13
overdracht aan justitie	0	0	0	0	0	-

Opmerkingen :

1. Niet-evolutieve neuromusculaire aandoeningen zijn pathologische of traumatische letsels.
2. De categorie «kankers» omvat kwaadaardige tumors en kwaadaardige bloedaandoeningen.
3. *Techniek:* vaak werd een lichte sedatie met benzodiazepines per os of i.v. vóór de euthanasie toegepast. soms gaat de spierverslapper gepaard met kalium chloride.
4. Wanneer op basis van een wilsverklaring euthanasie werd uitgevoerd bij een patiënt die niet meer bij bewustzijn was en niets vermeld is over de voorziene datum van overlijden, is men er bij deze statistieken van uitgegaan dat de patiënt op korte termijn zou zijn overleden.
5. De opgegeven percentages hebben betrekking op het aantal gevallen onder de betreffende rubriek.
6. De percentages zijn afgerond tot op de eenheden, waardoor het totaal aantal soms licht afwijkt van 100.

ALGEMEEN OVERZICHT 2006-2007Aantal aangiften

	2006	2007	Totaal	%
totaal	429	495	924	
Nederl./ Franstalige	340/89	412/83	752/172	81/19

Actueel verzoek of voorafgaande wilsverklaring

	2006	2007	Totaal	%
verzoek	412	486	898	97
wilsverklaring	17	9	26	3

Geslacht van de patiënten

	2006	2007	Totaal	%
man	231	269	500	54
vrouw	198	226	424	46

Leeftijd van de patiënten

	2006	2007	Totaal	%
<20	1	0	1	<1
20-39	12	12	24	2
40-59	114	117	231	25
60-79	224	281	505	55
>of = 80	78	85	163	18

Plaats van overlijden

	2006	2007	Totaal	%
ziekenhuis	225	234	459	50
thuis	180	234	414	45
rusthuis	16	22	38	4
andere	8	5	13	1

Te verwachten termijn voor overlijden

	2006	2007	Totaal	%
binnen afzienb. termijn	403	467	870	94
niet binnen afzienb. termijn	26	28	54	6

Diagnose

	2006	2007	Totaal	%
kankers	346	404	750	81
evolutieve neuromusc. aandoen.	32	44	76	8
niet-evol. neuromusc. aandoen.	1	4	5	<1
niet-maligne longaandoen.	12	6	18	2
cardiovasculaire aandoen.	9	13	22	2
nieraandoen.	2	1	3	<1
niet-maligne spijsverteringsaandoen.	2	0	2	<1
aids	2	1	3	<1
neuropsych. aandoen.	5	4	9	<1
verschillende aandoen.	6	10	16	2
andere	12	8	20	2

1e consulent

	2006	2007	Totaal	%
palliatief arts	43	43	86	9
huisarts	190	238	428	46
specialist	195	211	406	44
niet gepreciseerd	1	3	4	<1

2e consulent (54 x overlijdens niet binnen afzienb. termijn)

	2006	2007	Totaal	%
psychiater	15	19	34	63
specialist	11	9	20	37

Andere niet-verplicht geraadpleegde artsen

	2006	2007	Totaal	%
	173	215	388	-

Geraadpleegde palliatieve teams (de verplicht geraadpleegde arts is hier niet in opgenomen)

	2006	2007	Totaal	%
	140	200	340	-

Opgegeven fysiek lijden

	2006	2007	Totaal	%
Totaal	421	489	1000	-

(cachexie, pijn, dyspneu, dysfagie, uitputting, hemorragieën, darmobstructie, verlamming, wonden, herhaalde transfusies, enz.)

Opgegeven psychisch lijden

	2006	2007	Totaal	%
Totaal	308	391	699	-

(afhankelijkheid, wanhoop, verlies van waardigheid, enz.)

Opm.: vaak worden verschillende soorten van fysiek en psychisch lijden samen vermeld

Gebruikte techniek en middelen

	2006	2007	Totaal	%
enkel barbituraat p.o.	10	11	21	2
id.+ spierverslapper	2	1	3	<1
enkel pentothal of gelijkaardig middel i.v.	141	193	334	36
id. + spierverslapper	263	282	545	60
morfine al dan niet met sedativa	8	4	12	1
andere of onduidelijk	5	4	9	<1

p.o. = per os (via de mond); i.v. = Intraveneus

Diagnoses bij overlijden niet binnen afzienbare termijn (54 gevallen)

	2006	2007	Totaal	%
kankers	3	2	5	9
evolutieve neuromusc. aandoen.	9	14	23	42
niet-evol. neuromusc. aandoen.	1	4	5	9
niet-maligne longaand.	2	0	2	4
cardiovasculaire aand.	1	3	4	8
nieraandoeningen	0	0	0	-
niet-maligne spijsverteringsaand.	0	0	0	-
aids	0	0	0	-
neuropsych. aandoen.	3	1	4	8
verschillende aandoeningen	1	1	2	4
andere	6	3	9	16

Beslissingen van de commissie

	2006	2007	Totaal	%
aanvaarding zonder meer	336	403	739	80
opening van deel I voor opmerking(en)	33	31	64	7
opening van deel I voor preciseringen	60	61	121	13
overdracht aan justitie	0	0	0	-

Opmerkingen :

1. *Niet-evolutive neuromusculaire aandoeningen zijn pathologische of traumatische letsels.*
2. *De categorie «kankers» omvat kwaadaardige tumors en kwaadaardige bloedaandoeningen.*
3. *Techniek: vaak werd een lichte sedatie met benzodiazepines per os of I.V. vóór de euthanasie toegepast. soms gaat de spierverslapper gepaard met kalium chloride.*
4. *Soms is de hoedanigheid van de eerste verplicht geraadpleegde arts niet duidelijk: in dit geval, wanneer bij de "Leif-artsen" of "EOL" niet specifiek "palliatief arts" vermeld stond, zijn deze artsen bij de huisartsen gerekend, ook al hebben zij een opleiding in de palliatieve zorg genoten. De ziekenhuisartsen in opleiding zijn als specialisten beschouwd.*
5. *Wanneer op basis van een wilsverklaring euthanasie werd uitgevoerd bij een patiënt die niet meer bij bewustzijn was en niets vermeld is over de voorziene datum van overlijden, is men er bij deze statistieken van uitgegaan dat de patiënt op korte termijn zou zijn overleden.*
6. *De opgegeven percentages hebben betrekking op het aantal gevallen onder de betreffende rubriek.*
7. *De percentages zijn afgerond tot op de eenheden, waardoor het totaal aantal soms licht afwijkt van 100.*

TABLEAUX DES INFORMATIONS RECUEILLIES À PARTIR DU 2e VOLET DES DOCUMENTS D'ENREGISTREMENT REÇUS PAR LA COMMISSION

ANNÉE 2006

Nombre de déclarations

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
						à 1% près
total	110	122	102	95	429	
néerl / franç.	82/28	105/17	79/23	74/21	340/89	79/21

Demande consciente ou déclaration anticipée

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
consciente	104	118	100	90	412	96
anticipée	6	4	2	5	17	4

Sexe des patient(e)s

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
masculin	58	56	59	58	231	54
féminin	52	66	43	37	198	46

Age des patient(e)s

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
<20	0	1	0	0	1	-
20-39	2	2	4	4	12	3
40-59	38	33	22	21	114	27
60-79	48	67	57	52	224	52
>ou = 80	22	19	19	18	78	18

Lieu du décès

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
hôpital	63	63	53	46	225	52
domicile	42	50	45	43	180	42
maison de repos et/ou de soins	5	7	2	2	16	4
autre	0	2	2	4	8	2

Échéance prévisible du décès

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
brève	106	113	95	89	403	94
non brève	4	9	7	6	26	6

Diagnostics

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
cancers	93	91	80	82	346	81
aff.n-musc. évolutives	7	13	7	5	32	7
aff.n-musc. non évolutives.	0	1	0	0	1	-
aff.pulm. non cancér.	1	3	5	3	12	3
aff.cardio-vasculaires	3	3	2	1	9	2
aff. rénales	1	0	1	0	2	-
aff. digest. non cancér.	0	2	0	0	2	-
sida	0	0	2	0	2	-
aff. neuro-psychiques	3	1	0	1	5	1
pathologies multiples	0	4	1	1	6	1
autre	2	4	4	2	12	3

1er consultant

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
formé en soins pall.	11	9	13	10	43	10
généraliste	38	57	51	44	190	44
spécialiste	60	56	38	41	195	45
non précisé	1	0	0	0	1	<1

2e consultant (26 décès à échéance non brève)

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
psychiatre	4	3	3	5	15	58
spécialiste	0	6	4	1	11	42

Autres médecins non obligatoires consultés

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)
	50	46	45	32	173

Equipes palliatives consultées (le médecin consultant obligatoire n'est pas inclus)

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)
	31	38	37	34	140

Souffrances physiques mentionnées

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)
total	105	120	102	94	421

(cachexie, douleurs, dyspnée, dysphagie, épuisement, hémorragies, obstruction digestive, paralysies, plaies, transfusions répétées, etc.)

Souffrances psychiques mentionnées

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)
total	75	90	67	76	308

(dépendance, désespérance, perte de dignité, etc.)

Rem: plusieurs types de souffrance physique et psychique sont souvent mentionnés simultanément

Technique et produits utilisés

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
barbiturique p.o. seul	4	2	2	2	10	2
id.+ paralysant n-musc.	1	0	0	1	2	-
pentothal ou simil. I.V. seul	38	45	22	36	141	33
id. + paralysant n-musc	61	71	78	53	263	61
morphine seule ou avec sédatifs	4	1	0	3	8	2
autre ou mal précisé	2	3	0	0	5	1

p.o. = per os (par la bouche) ; I.V. = Intraveineux

Diagnostics des 26 décès non prévus à brève échéance

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
cancers	0	0	1	2	3	12
aff. n-musc. évolutives	1	4	3	1	9	35
aff. n-musc. non évolutives	0	1	0	0	1	4
aff. pulm. non cancér.	0	1	1	0	2	8
aff. cardio-vasculaires	1	0	0	0	1	4
aff. rénales	0	0	0	0	0	-
aff. digest. non cancér.	0	0	0	0	0	-
sida	0	0	0	0	0	-
aff. neuro-psych.	1	0	1	1	3	12
pathologies multiples	0	0	0	1	1	-
autre	1	3	1	1	6	23

Décisions de la Commission

	1 ^{er} trim 06	2 ^e trim 06	3 ^e trim 06	4 ^e trim 06	Total (nombre)	Total (%)
acceptation simple	83	98	76	79	336	78
ouv. de A pour simple remarque	6	10	8	9	33	8
ouv. de A pour précisions	21	14	18	7	60	14
transmission à la justice	0	0	0	0	0	-

Remarques :

1. Les affections neuromusculaires non évolutives sont des séquelles pathologiques ou traumatiques
2. La rubrique «cancers» inclut les tumeurs malignes et les affections sanguines malignes
3. Technique : une légère sédation préalable par benzodiazépine per os ou i.v. est fréquente ; parfois le paralysant neuro-musculaire est couplé à du chlorure de potassium
4. Lorsque l'euthanasie a été pratiquée chez un patient inconscient sur déclaration anticipée, l'échéance du décès, si elle était indéterminée, a été classée brève
5. Les pourcentages sont exprimés en fonction du nombre de cas concernés par la rubrique en cause
6. Les pourcentages étant arrondis à l'unité, la somme peut légèrement différer de 100

TABLEAUX DES INFORMATIONS RECUEILLIES À PARTIR DU 2e VOLET DES DOCUMENTS D'ENREGISTREMENT REÇUS PAR LA COMMISSION

ANNÉE 2007

Nombre de déclarations

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
						à 1% près
total	115	120	112	148	495	
néerl / franç.	95/20	98/22	95/17	124/24	412/83	83/17

Demande consciente ou déclaration anticipée

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
consciente	113	120	108	145	486	98
anticipée	2	0	4	3	9	2

Sexe des patient(e)s

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
masculin	66	62	63	78	269	54
féminin	49	58	49	70	226	46

Age des patient(e)s

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
<20	0	0	0	0	0	
20-39	6	2	1	3	12	2
40-59	30	32	22	33	117	24
60-79	57	65	72	87	281	57
>ou = 80	22	21	17	25	85	17

Lieu du décès

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
hôpital	54	56	51	73	234	47
domicile	56	58	56	64	234	47
maison de repos et/ou de soins	3	4	5	10	22	4
autre	2	2	0	1	5	2

Échéance prévisible du décès

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
brève	114	111	100	142	467	94
non brève	1	9	12	6	28	6

Diagnostics

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
cancers	98	98	92	116	404	82
aff.n-musc. évolutives	9	9	13	13	44	9
aff.n-musc. non évolutives.	0	1	2	1	4	<1
aff.pulm. non cancér.	2	0	0	4	6	2
aff.cardio-vasculaires	2	3	3	5	13	2
aff. rénales	0	1	0	0	1	<1
aff. digest. non cancér.	0	0	0	0	0	<1
sida	0	0	0	1	1	<1
aff. neuro-psychiques	0	2	1	1	4	<1
pathologies multiples	2	2	0	6	10	2
autre	2	4	1	1	8	2

1er consultant

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
formé en soins pall.	15	3	12	13	43	9
généraliste	51	64	58	65	238	48
spécialiste	48	53	42	68	211	43
non précisé	1	0	0	2	3	

2e consultant (28 décès à échéance non brève)

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
psychiatre	1	8	6	4	19	68
spécialiste	0	1	6	2	9	32

Autres médecins non obligatoires consultés

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
	47	52	54	62	215	

Equipes palliatives consultées (le médecin consultant obligatoire n'est pas inclus)

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
	38	41	55	66	200	

Souffrances physiques mentionnées

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
total	115	120	108	146	489	

(cachexie, douleurs, dyspnée, dysphagie, épuisement, hémorragies, obstruction digestive, paralysies, plaies, transfusions répétées, etc.)

Souffrances psychiques mentionnées

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
total	84	92	98	117	391	

(dépendance, désespérance, perte de dignité, etc.)

Rem: plusieurs types de souffrance physique et psychique sont souvent mentionnées simultanément

Technique et produits utilisés

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
barbiturique p.o. seul	2	2	0	7	11	2
id.+ paralysant n-musc.	1	0	0	0	1	<1
pentothal ou simil. I.V. seul	47	46	45	55	193	39
id. + paralysant n-musc.	65	70	64	83	282	57
morphine seule ou avec sédatifs	0	2	2	0	4	1
autre ou mal précisé	0	0	1	3	4	1

p.o. =per os (par la bouche) ; I.V.= Intraveineux

Diagnostics des 28 décès non prévus à brève échéance

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
cancers	0	0	2	0	2	7
aff. n-musc. évolutives	1	3	6	4	14	50
aff. n-musc. non évolutives	0	1	2	1	4	14
aff. pulm. non cancér.	0	0	0	0	0	-
aff. cardio-vasculaires	0	1	2	0	3	11
aff. rénales	0	0	0	0	0	-
aff. digest. non cancér.	0	0	0	0	0	-
sida	0	0	0	0	0	-
aff. neuro-psych.	0	0	0	1	1	4
pathologies multiples	0	1	0	0	1	4
autre	0	3	0	0	3	11

Décisions de la commission

	1 ^{er} trim 07	2 ^e trim 07	3 ^e trim 07	4 ^e trim 07	Total (nombre)	Total (%)
acceptation simple	92	92	90	127	403	81
ouv. de A pour simple remarque	10	108	8	3	31	6
ouv. de A pour précisions	13	18	12	18	61	13
transmission à la justice	0	0	0	0	0	-

Remarques :

1. Les affections neuromusculaires non évolutives sont des séquelles pathologiques ou traumatiques
2. La rubrique «cancers» inclut les tumeurs malignes et les affections sanguines malignes
3. Technique : une légère sédation préalable par benzodiazépine per os ou I.V. est fréquente ; parfois le paralysant neuro-musculaire est couplé à du chlorure de potassium
4. Lorsque l'euthanasie a été pratiquée chez un patient inconscient sur déclaration anticipée, l'échéance du décès, si elle était indéterminée, a été classée brève
5. Les pourcentages sont exprimés en fonction du nombre de cas concernés par la rubrique en cause
6. Les pourcentages étant arrondis à l'unité, la somme peut légèrement différer de 100

RÉCAPITULATIF GÉNÉRAL 2006-2007Nombre de déclarations

	2006	2007	Total	%
total	429	495	924	
néerl / franç.	340/89	412/83	752/172	81/19

Demande consciente ou déclaration anticipée

	2006	2007	Total	%
consciente	412	486	898	97
anticipée	17	9	26	3

Sexe des patient(e)s

	2006	2007	Total	%
masculin	231	269	500	54
féminin	198	226	424	46

Age des patient(e)s

	2006	2007	Total	%
<20	1	0	1	<1
20-39	12	12	24	2
40-59	114	117	231	25
60-79	224	281	505	55
>ou = 80	78	85	163	18

Lieu du décès

	2006	2007	Total	%
hôpital	225	234	459	50
domicile	180	234	414	45
maison de repos et/ou de soins	16	22	38	4
autre	8	5	13	1

Échéance prévisible du décès

	2006	2007	Total	%
brève	403	467	870	94
non brève	26	28	54	6

Diagnostics

	2006	2007	Total	%
cancers	346	404	750	81
aff.neuromusc. évolutives	32	44	76	8
aff.neuromusc. non évolutives.	1	4	5	<1
aff.pulm. non cancér.	12	6	18	2
aff.cardio-vasculaires	9	13	22	2
aff. rénales	2	1	3	<1
aff. digest. non cancér.	2	0	2	<1
sida	2	1	3	<1
aff.neuro-psychiques	5	4	9	<1
Pathologies multiples	6	10	16	2
autres	12	8	20	2

1er consultant

	2006	2007	Total	%
formé en soins pall.	43	43	86	9
généraliste	190	238	428	46
spécialiste	195	211	406	44
non précisé	1	3	4	<1

2è consultant (54décès à échéance non brève)

	2006	2007	Total	%
psychiatre	15	19	34	63
spécialiste	11	9	20	37

Autres médecins non obligatoires consultés

	2006	2007	Total	%
	173	215	388	-

Equipes palliatives consultées (le médecin consultant obligatoire n'est pas inclus)

	2006	2007	Total	%
	140	200	340	-

Souffrances physiques mentionnées

	2006	2007	Total	%
total	421	489	1000	-

(cachexie, douleurs, dyspnée, dysphagie, épuisement, hémorragies, obstruction digestive, paralysies, plaies, transfusions répétées, etc.)

Souffrances psychiques mentionnées

	2006	2007	Total	%
total	308	391	699	-

(dépendance, désespérance, perte de dignité, etc.)

*Rem: plusieurs types de souffrance physique et psychique sont souvent mentionnées simultanément*Technique et produits utilisés

	2006	2007	Total	%
barbiturique p.o. seul	10	11	21	2
id.+ paralysant n-musc.	2	1	3	<1
pentothal ou simil. I.V. seul	141	193	334	36
id. + paralysant n-musc	263	282	545	60
morphine seule ou avec sédatifs	8	4	12	1
autre ou mal précisé	5	4	9	<1

p.o. =per os (par la bouche) ; I.V.= Intraveineux

Diagnostics des 54 décès non prévus à brève échéance

	2006	2007	Total	%
cancers	3	2	5	9
aff. neuromusc. évolutives	9	14	23	42
aff. neuromusc. non évolutives	1	4	5	9
aff. pulm. non cancér.	2	0	2	4
aff. cardio-vasculaires	1	3	4	8
aff. rénales	0	0	0	-
aff. digest. non cancér.	0	0	0	-
sida	0	0	0	-
aff. neuro-psych.	3	1	4	8
pathologies multiples	1	1	2	4
autres	6	3	9	16

Décisions de la commission

	2006	2007	Total	%
acceptation simple	336	403	739	80
ouv. de A pour simple remarque	33	31	64	7
ouv. de A pour précisions	60	61	121	13
transmission à la justice	0	0	0	-

Remarques :

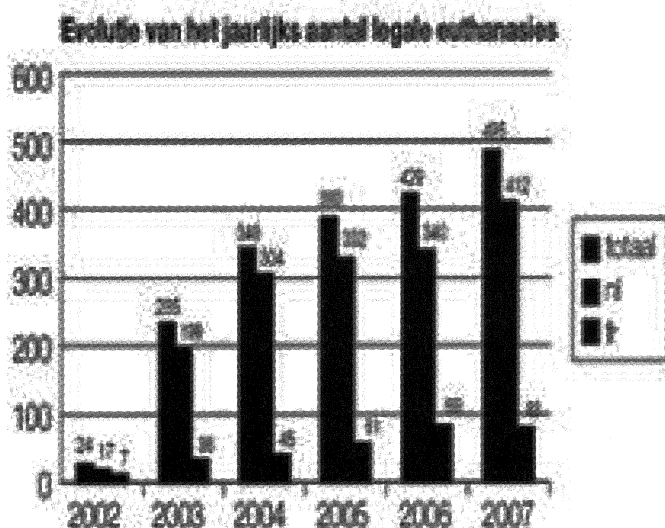
1. *Les affections neuromusculaires non évolutives sont des séquelles pathologiques ou traumatiques*
2. *La rubrique «cancers» inclut les tumeurs malignes et les affections sanguines malignes*
3. *Technique : une légère sédation préalable par benzodiazépine per os ou I.V. est fréquente ; parfois le paralysant neuro-musculaire est couplé à du chlorure de potassium*
4. *La qualification du premier médecin obligatoirement consulté est parfois imprécise : dans ce cas, les médecins « LEIF » ou « EOL » sont repris comme généralistes si la mention « formé en soins palliatifs » n'est pas explicitement signalée. Les médecins hospitaliers en formation sont repris comme spécialistes*
5. *Lorsque l'euthanasie a été pratiquée chez un patient inconscient sur déclaration anticipée, l'échéance du décès, si elle était indéterminée, a été classée brève.*
6. *Les pourcentages sont exprimés en fonction du nombre de cas concernés par la rubrique en cause*
7. *Les pourcentages étant arrondis à l'unité, la somme peut légèrement différer de 100*

DEEL 2**BESCHRIJVING EN EVALUATIE VAN DE TOEPASSING VAN DE WET****WERKING VAN DE COMMISSIE**

De werking van de Commissie is reeds beschreven in de twee vorige verslagen aan de Wetgevende Kamers. Gedurende de periode waarop dit huidige verslag betrekking heeft, is de werkwijze van de commissie onveranderd gebleven. De Commissie vergadert maandelijks, met uitzondering van één maand tijdens de zomervakantie. Zowel de effectieve leden als de plaatsvervangende leden (bij afwezigheid van het effectief lid dat ze vervangen) namen deel aan de debatten. Alle leden hebben steeds de werkdocumenten ontvangen en werden uitgenodigd voor de vergaderingen. Gedurende de twee jaren waarop dit verslag betrekking heeft, moest bij 20 % van de gevallen deel I van de registratiedocumenten worden geopend. Voor de jaren 2004 en 2005 was dit 22 % (tweede verslag van de Commissie). De informatiebrochure bestemd voor de artsen preciseert bepaalde punten van de wet die blijkbaar niet altijd goed werden begrepen. Deze brochure werd systematisch bij de brieven aan de artsen gevoegd wanneer deel I van het registratiedocument moest worden geopend.

AANTAL AANGIFTEN

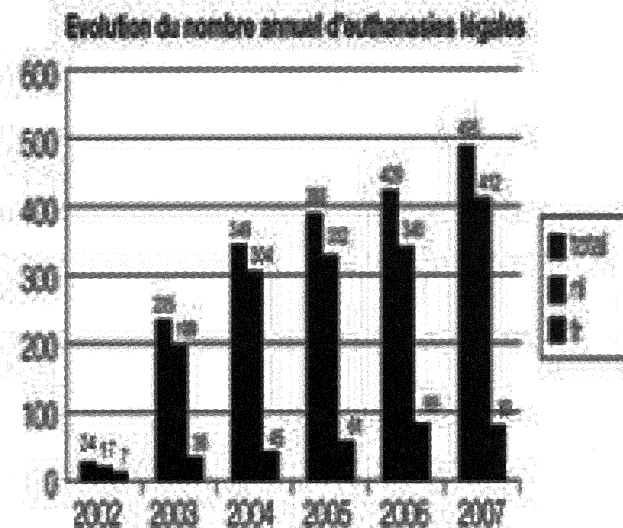
Tijdens de vierentwintig maanden waarop dit verslag betrekking heeft, heeft de commissie 924 registratiedocumenten ontvangen, wat overeenkomt met een jaarlijks gemiddelde van 462 en een maandelijks gemiddelde van 38 aangiften. In 2006 ontving de commissie 429 registratiedocumenten, in 2007, 495. De evolutie van het aantal aangiften per jaar, sinds de inwerkingtreding van de wet wordt hieronder weergegeven.

SECTION 2**DESCRIPTION ET ÉVALUATION DE L'APPLICATION DE LA LOI****LE FONCTIONNEMENT DE LA COMMISSION**

Le fonctionnement de la Commission décrit dans les deux précédents rapports aux Chambres législatives n'a pas subi de modification pendant la période couverte par le présent rapport. La commission s'est réunie une fois par mois, à l'exception d'un mois pendant les vacances d'été. Ont pris part aux débats les membres effectifs et les membres suppléants en l'absence du membre effectif qu'ils suppléent; tous les membres ont reçu les documents de travail et ont été convoqués aux réunions. Le pourcentage des documents d'enregistrement qui ont nécessité l'ouverture du volet I a été de 20 % au cours des deux années faisant l'objet du présent rapport. Il avait été de 22 % pendant les années 2004 à 2005 (deuxième rapport de la Commission). Le document explicatif destiné aux médecins précisant certains points de la loi qui ne paraissaient pas avoir toujours été bien compris a été systématiquement joint aux lettres adressées aux médecins lorsque l'ouverture du volet 1 du document d'enregistrement avait été nécessaire.

LE NOMBRE DE DÉCLARATIONS

Le nombre de documents d'enregistrement reçus pendant la période de vingt-quatre mois couverte par le présent rapport a été de 924, ce qui correspond à une moyenne annuelle de 462 et une moyenne mensuelle de 38 déclarations. Ce nombre a été de 429 pendant l'année 2006 et de 495 pendant l'année 2007. L'évolution du nombre de déclarations par an depuis l'entrée en vigueur de la loi est représentée à la figure ci-dessous.

Na een forse stijging van het aantal euthanasie aangiften in 2003-2004 blijft het aantal aangiften van jaar tot jaar stijgen, maar wel in mindere mate.

Aantal overlijdens op basis van euthanasiegevallen ten opzichte van totaal aantal overlijdens

Het aantal overlijdens op basis van de registratiedocumenten tijdens de periode waarop dit verslag betrekking heeft, komt overeen met een gemiddelde van 0,44 % van alle overlijdens in ons land.

Taal waarin de registratiedocumenten zijn opgesteld

Net zoals in de vorige verslagen wijst de Commissie op de wanverhouding tussen het aantal registratiedocumenten opgesteld in het Nederlands en het aantal ingevuld in het Frans (respectievelijk 752 en 172, ofwel 81 % en 19 % van het totaal aantal aangiften). Dit verschil is duidelijk groter dan het verschil tussen het aantal inwoners van het Vlaams en dat van het Waals Gewest (zonder rekening te houden met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Het aantal aangiften opgesteld in het Frans, is in ieder geval lichtjes gestegen in vergelijking met de jaren 2004 en 2005 (19 % tegenover 14 %). Verschillende redenen die deze wanverhouding zouden kunnen verklaren, werden in het eerste verslag aangehaald.

Aantal aangegeven gevallen van euthanasie ten opzichte van het aantal werkelijk uitgevoerde gevallen

Zoals reeds vermeld in de vorige verslagen kan de Commissie onmogelijk inschatten welke de verhouding is tussen het aantal aangegeven gevallen van euthanasie en het aantal werkelijk uitgevoerde gevallen. Niettemin is het interessant te melden dat er in Vlaanderen een epidemiologische enquête werd uitgevoerd nog vóór de inwerkingtreding van de wet, waaruit bleek dat het aantal clandestiene euthanasiegevallen 0,3 % bedroeg van het totale aantal sterfgevallen (1). Het aantal legaal uitgevoerde euthanasiegevallen (0,44 % van de overlijdens) is lichtjes hoger dan het aantal clandestiene euthanasiegevallen die uitgevoerd werden nog vóór de inwerkingtreding van de wet, wat laat vermoeden dat het aantal clandestiene euthanasiegevallen op dit ogenblik waarschijnlijk zeer laag is. Zoals de voorgaande rapporten reeds benadrukken kan men stellen dat medische beslissingen in de laatste levensfase (toediening van verhoogde dosissen morfine, sedatie) soms dubbelzinnige situaties kunnen creëren: dit verklaart waarom het aantal aangegeven euthanasiegevallen desgevallend kan ver-

Après une augmentation importante du nombre de déclarations d'euthanasie en 2003 et 2004, l'augmentation annuelle est continue mais relativement faible.

Le nombre de décès par euthanasie déclarés par rapport au nombre total de décès

La proportion du nombre de décès par euthanasies déclarées pendant la période couverte par le présent rapport a été en moyenne de 0,44 % de l'ensemble des décès dans notre pays.

La langue de rédaction des documents d'enregistrement

Comme dans les rapports précédents, la Commission relève la disproportion, nettement supérieure à la différence du nombre d'habitants des régions flamande et wallonne (compte non tenu de la région de Bruxelles-Capitale), entre le nombre de documents d'enregistrement rédigés en langue néerlandaise et en langue française (respectivement 752 et 172, soit 81 % et 19 % du nombre total des déclarations). La proportion du nombre de déclarations rédigées en français est certes en légère progression par rapport à celle des années 2004 et 2005 (19 % contre 14 %). Les différentes raisons qui peuvent être invoquées pour expliquer cette disproportion ont été indiquées dans le premier rapport.

Le nombre d'euthanasies déclarées par rapport au nombre d'euthanasies réellement pratiquées

Comme signalé déjà dans les précédents rapports, la Commission n'a pas la possibilité d'évaluer la proportion du nombre d'euthanasies déclarées par rapport au nombre d'euthanasies réellement pratiquées. Néanmoins, il est intéressant de relever qu'une enquête épidémiologique réalisée en Flandre avant l'entrée en vigueur de la loi estimait le nombre d'euthanasies, alors clandestines, à 0,3 % de l'ensemble des décès (1). Le nombre d'euthanasies légales actuelles (0,44 % des décès) a donc légèrement dépassé celui des euthanasies clandestines pratiquées avant l'entrée en vigueur de la loi, ce qui suggère que le nombre d'euthanasies clandestines actuelles est probablement très faible. Comme les rapports précédents l'ont souligné, les pratiques médicales fréquentes en fin de vie (utilisation de doses élevées de morphiniques, sédation) créent certaines ambiguïtés qui peuvent expliquer d'éventuelles divergences entre le nombre d'euthanasies déclarées et le nombre d'actes médicaux en fin de vie susceptibles d'accélérer le décès et non considérées par les médecins comme des euthanasies (voir plus

(1) L. Deliens *et al.* : End-of-Life Decisions in Medical Practice in Flanders, Belgium: a Nationwide Survey, Lancet 2000, 356, 1806-11.

(1) L. Deliens *et al.* : End-of-Life Decisions in Medical Practice in Flanders, Belgium: a Nationwide Survey, Lancet 2000, 356, 1806-11.

schillen van het aantal medische handelingen in de laatste levensfase die het overlijden kunnen bespoedigen en door artsen niet beschouwd worden als euthanasie (zie verder in dit verslag een toelichting over de wijze waarop de euthanasie uitgevoerd werd).

DE AANDOENINGEN DIE AAN DE BASIS LAGEN VAN EUTHANASIE

Alle aandoeningen die aan de basis lagen van euthanasie waren op het ogenblik van de euthanasie, overeenkomstig de wettelijke vereisten, ongeneeslijk en ernstig. In de meeste gevallen (750 of 81 %) ging het om kankers, (deze term omvat alle kwaadaardige aandoeningen (kwaadaardige grote tumors, leukemieën, myelomen, enz.). De meesten van deze patiënten hadden meerdere behandelingen gekregen van curatieve en/of palliatieve aard. De tweede meest voorkomende diagnose die aanleiding heeft gegeven tot euthanasie is die van dodelijke evolutieve neuromusculaire aandoening (78 ofwel 8 % van de euthanasiegevallen). Andere diagnoses waren slechts zelden of in uitzonderlijke gevallen aanleiding tot euthanasie. Deze gegevens stemmen overeen met die van de vorige verslagen.

De neuro-psychiatrische aandoeningen (negen gevallen) maakten het voorwerp uit van een uiterst grondig onderzoek om er zeker van te zijn dat de wettelijke voorwaarden — in het bijzonder de geldigheid van het verzoek —, werden nageleefd. Het gaat om vier gevallen van de ziekte van Huntington, twee gevallen van de ziekte van Alzheimer, één geval van vasculaire dementie, één geval van onherleidbare depressie en één geval van psychose met herhaalde pogingen tot zelfmoord waaronder zelfverbranding met erge fysieke pijnlijke gevolgen.

DE LEEFTIJD VAN DE PATIËNTEN

In 80 % van de gevallen werd de euthanasie uitgevoerd bij patiënten tussen de 40 en 79 jaar. 1 van de patiënten was jonger dan 20 en 18 % van de patiënten was ouder dan 79 jaar.

Zoals reeds in de vorige verslagen van de Commissie is vastgesteld, bevestigen deze gegevens dat een gevorderde leeftijd op zich geen factor is die lijkt aan te zetten tot het uitvoeren van euthanasie.

EUTHANASIE OP GROND VAN VOORAFGAANDE WILSVERKLARING

Zesentwintig keer werd euthanasie uitgevoerd bij patiënten die niet meer bij bewustzijn waren, op basis van een wilsverklaring. Dit aantal blijft beperkt maar is verdubbeld sedert de vorige verslagen. Ondanks het

loin le paragraphe relatif à la manière dont ont été pratiquées les euthanasies).

LES AFFECTIONS À L'ORIGINE DES EUTHANASIES

Toutes les affections qui ont donné lieu à une euthanasie étaient, au moment de celle-ci, conformément aux exigences légales, incurables et graves. La grande majorité d'entre elles (750 soit 81 %) étaient des cancers (cette dénomination comporte toutes les affections malignes : tumeurs solides malignes, leucémies, myélomes, etc.). La plupart des patients avaient subi de multiples traitements à visée curative et/ou palliative. Le second diagnostic, en terme de fréquence, qui a été à l'origine des euthanasies est celui d'affection neuromusculaire évolutive mortelle (76 soit 8 % du nombre d'euthanasies pratiquées). D'autres affections n'ont été que rarement ou exceptionnellement à l'origine d'une euthanasie. Ces données sont similaires à celles des rapports antérieurs.

Les affections neuro-psychiatriques (neuf cas) ont fait l'objet d'un examen particulièrement approfondi pour s'assurer du respect des conditions de la loi et, en particulier, de la validité de la demande. Ils comprennent quatre cas de maladie de Huntington, deux cas de maladie d'Alzheimer, un cas de démence vasculaire, un cas de dépression irréductible et un cas de psychose avec tentatives répétées de suicide dont immolation par le feu avec séquelles physiques graves.

L'ÂGE DES PATIENTS

80 % des euthanasies ont été pratiquées chez des patients âgés de 40 à 79 ans. Une seule euthanasie a été pratiquée avant 20 ans et 18 % chez des patients âgés de plus de 79 ans.

Comme il avait déjà été constaté dans les rapports précédents de la Commission, ces données confirment que l'âge avancé ne semble pas constituer en soi un facteur favorisant l'euthanasie.

LES EUTHANASIES SUR DÉCLARATION ANTICIPÉE

Vingt-six euthanasies de patients inconscients ont été pratiquées sur base d'une déclaration anticipée. Ce nombre reste peu important mais il est double de celui du rapport précédent. Malgré le domaine d'application

beperkte toepassingsgebied van de wilsverklaring en het feit dat deze verklaring nog niet vaak gebruikt wordt, tonen deze gevallen aan hoe belangrijk de wilsverklaringen zijn voor het nemen van medische beslissingen in situaties waarbij de patiënt onomkeerbaar buiten bewustzijn is. De impact van de mogelijkheid, vanaf september 2008, om de voorafgaande wilsverklaring te registreren bij de gemeentelijke administratie, en van de oprichting bij de Federale Overheidsdienst (FOD) Volksgezondheid van een databank (die voor de artsen 24 op 24 uur zal toegankelijke zijn) (1) zal pas na meerdere jaren kunnen worden ingeschat.

DE PLAATS WAAR DE EUTHANASIE WERD UITGEVOERD

Zoals reeds aangegeven in het vorige verslag van de Commissie, werd de euthanasie in veel gevallen (49 %) thuis of in rust- en verzorgingstehuizen uitgevoerd; dit beantwoordt aan de veelvuldig uitgedrukte wens om zijn leven thuis te beëindigen. Dit percentage ligt duidelijk hoger dan het percentage uit het vorige verslag (44 %).

Het verhoudingsgewijs kleine aantal euthanasiegevallen uitgevoerd in rust- en verzorgingstehuizen wordt zoals in de vorige verslagen bevestigd (4 % tegenover 5 % in het vorige rapport)

Zoals reeds in de voorgaande verslagen werd signaleerd, vermelden sommige artsen in hun registratiedocument dat zij nog steeds de nodige producten niet altijd zonder problemen kunnen verkrijgen in de openbare apotheken. Het is mogelijk dat deze problemen geleidelijk zullen verdwijnen. Zowel door de beroepsverenigingen van apothekers als door openbare overheden werden immers reeds initiatieven genomen om deze problemen te verhelpen.

TE VERWACHTEN TERMIJN VAN OVERLIJDEN

In 94 % van de gevallen werd euthanasie uitgevoerd bij patiënten die binnen afzienbare termijn zouden zijn overleden. De overgrote meerderheid had een uitgezaaide of zwaar verminkende kanker. Deze gegevens stemmen overeen met de bevindingen van de vorige verslagen van de commissie. Van de 6 % van de gevallen waarbij euthanasie werd toegepast op patiënten die niet binnen afzienbare termijn zouden zijn overleden (54 gevallen) hadden de meeste betrekking op neurologische aandoeningen. Er werd slechts vijf

(1) Koninklijk besluit van 27 april 2007 tot regeling van de wijze waarop de wilsverklaring inzake euthanasie wordt geregistreerd en via de diensten van het Rijksregister aan de betrokken artsen wordt meegedeeld.

étroit de la déclaration anticipée et la pratique encore peu répandue de cette déclaration, ces cas illustrent l'importance de la pratique des déclarations anticipées pour la prise des décisions médicales face aux situations d'inconscience irréversible. L'impact de la possibilité d'enregistrer la déclaration anticipée auprès de l'administration communale à partir du mois de septembre 2008 et la création d'une banque de données auprès du Service public fédéral (SPF) Santé publique accessible 24 heures sur 24 par les médecins (1) ne pourra être estimé qu'après plusieurs années.

LE LIEU OÙ L'EUTHANASIE A ÉTÉ PRATIQUÉE

Comme l'indiquait le rapport précédent de la Commission, une proportion importante (49 %) des euthanasies ont été pratiquées au domicile des patients ou en maison de repos, ce qui correspond au désir fréquemment exprimé de terminer sa vie chez soi. Cette proportion est nettement supérieure à celle relevée dans le rapport précédent (44 %).

La faible proportion des euthanasies pratiquées dans les maisons de repos et de soins, signalée dans les rapports antérieurs est confirmée (4 % des euthanasies contre 5 % dans le rapport précédent).

Comme signalé déjà dans les rapports antérieurs, certains médecins indiquent encore dans leur formulaire de déclaration qu'ils rencontrent des difficultés pour obtenir en officine publique les produits nécessaires. Il est probable que ces difficultés disparaîtront progressivement, des initiatives pour pallier ces difficultés ayant été prises tant par des organisations professionnelles de pharmaciens que par les pouvoirs publics.

L'ÉCHÉANCE PRÉVISIBLE DU DÉCÈS

94 % des euthanasies ont été pratiquées chez des patients dont le décès était prévisible à brève échéance. La grande majorité d'entre eux étaient atteints d'un cancer généralisé ou gravement mutilant. Ces données sont similaires à celles des rapports antérieurs de la commission. Parmi les 6 % d'euthanasies pratiquées alors que le décès n'était pas prévisible à brève échéance (54 cas), la plupart concernaient des affections neurologiques. Seules cinq euthanasies pour cancer ont été pratiquées chez des

(1) Arrêté royal du 27 avril 2007 réglant la façon dont la déclaration anticipée en matière d'euthanasie est enregistrée et est communiquée via les services du Registre national aux médecins concernés.

maal euthanasie uitgevoerd bij een kankerpatiënt die volgens de verwachtingen niet binnen afzienbare termijn zou zijn overleden. In de vorige verslagen zijn gelijkaardige bevindingen gerapporteerd.

Er dient te worden aan herinnerd dat de beoordeling van de te verwachten termijn voor overlijden verduidelijkt is in het vorige verslag van de Commissie. Deze toelichting is opgenomen in de informatiebrochure voor de artsen die als bijlage bij dit verslag is gevoegd.

DE AARD VAN HET LIJDEN

Bij de meeste patiënten werden verschillende soorten van lijden, zowel fysiek als psychisch, tegelijkertijd vastgesteld. De vaakst voorkomende soorten van lijden, die steeds omschreven werden als ondraaglijk, aanhoudend en niet te lenigen, worden opgesomd in de statistische tabellen van Deel 1. Er dient te worden aan herinnerd dat er toelichting is verstrekt bij de beoordeling van het ondraaglijk en niet te lenigen karakter van het lijden in de informatiebrochure voor de artsen die als bijlage bij dit verslag is gevoegd. Bovendien hebben bepaalde gevallen die werden onderzocht door de Commissie aangetoond dat bij de inschatting van het ondraaglijk en niet te lenigen karakter van het lijden rekening moet worden gehouden met de leeftijd van de patiënt. Ten slotte dient te worden vermeld dat in de Commissie een discussie plaats had over de interpretatie van het begrip «psychisch lijden». In enkele gevallen van progressieve ongeneeslijke aandoeningen werd het vooruitzicht van een dramatische afloop in de toekomst (coma, verlies van autonomie, voortschrijdende dementie) beschouwd als ondraaglijk psychisch lijden dat niet kan worden gelenigd. Enkele leden meenden dat lijden wegens het vooruitzicht van een dramatische afloop in de toekomst, «*hic et nunc*» niet mag worden beschouwd als een «ondraaglijk niet te lenigen psychisch lijden», zoals bedoeld in de wet betreffende euthanasie. Dit standpunt werd echter niet gedeeld door de Commissie.

DE WIJZE WAAROP DE EUTHANASIE UITGEVOERD WERD EN DE GEBRUIKTE MIDDELEN

Dit verslag bevestigt de gegevens gepubliceerd in het vorige verslag. In de overgrote meerderheid van de gevallen (96 %) werd de patiënt eerst buiten bewustzijn gebracht via algemene anesthesie, meestal door intraveneuze insputing of door infuus van 1 tot 3 gr thiopental (Pentothal) of gelijkaardige middelen, en, behalve wanneer de patiënt spontaan na enkele minuten overleed (1), vervolgens door intraveneuze

patients dont le décès n'était pas prévisible à brève échéance. Ces constatations sont similaires à celles des rapports précédents.

Il faut rappeler que la question de l'appréciation de l'échéance prévisible du décès a fait l'objet d'une mise au point dans le rapport précédent de la Commission. Cette mise au point est reprise dans la brochure d'information destinée aux médecins qui est jointe en annexe au présent rapport.

LA NATURE DES SOUFFRANCES

Chez la plupart des malades, plusieurs types de souffrances, tant physiques que psychiques, étaient présents simultanément. Les souffrances les plus fréquentes, qui ont toutes été décrites comme constantes, insupportables et inapaisables, sont énumérées dans les tableaux statistiques de la Section 1. Il faut rappeler ici que la question de l'estimation du caractère insupportable ou inapaisable de la souffrance a fait l'objet d'une mise au point dans la brochure d'information destinée aux médecins qui est jointe en annexe au présent rapport. De plus, certains cas examinés par la Commission ont fait apparaître que l'estimation du caractère insupportable et inapaisable de la souffrance devait parfois tenir compte de l'âge du patient. Enfin, il convient de signaler que la question des limites de la notion de «souffrance psychique» a fait l'objet d'un échange de vues au sein de la Commission. Dans quelques cas d'affections incurables évolutives mortelles, la prévision d'une évolution dramatique (coma, perte d'autonomie, démence progressive) a été considérée comme une souffrance psychique insupportable et inapaisable. Certains membres ont estimé qu'une évolution dramatique future ne pouvait pas être qualifiée «*hic et nunc*» de souffrance psychique insupportable et inapaisable selon les termes de la loi relative à l'euthanasie. Ce point de vue n'a pas été celui de la Commission.

LA MANIÈRE DONT A ÉTÉ PRATiquÉE L'EUTHANASIE ET LES PRODUITS UTILISÉS

Le présent rapport confirme les données publiées dans le rapport précédent. Dans la très grande majorité des cas (96 %), le décès a été obtenu en induisant d'abord une inconscience profonde par anesthésie générale, le plus souvent par injection de 1 à 3 gr de thiopental (Pentothal) ou similaires soit en I.V. directe ou dans une perfusion, et, sauf dans le cas où le décès survenait spontanément en quelques minutes (1), en

(1) Deze mogelijkheid wordt vaak vermeld wanneer de patiënt buiten bewustzijn werd gebracht via insputing van thiopental.

(1) Cette éventualité est fréquemment mentionnée lorsque l'inconscience a été obtenue par injection de thiopental.

inspuiting van een spierverslapper (Pavulon, Norcuron 20 mgr, Tracrium 50 mgr, Nimbex, enz.) die leidt tot het overlijden door ademhalingsstilstand. Vaak was er in de aangifte sprake van een rustig en snel overlijden binnen enkele minuten door de toepassing van deze techniek. In enkele gevallen heeft de arts de patiënt tevens een inspuiting gegeven met kaliumchloride. Morfine, al dan niet in combinatie met kalmerende middelen, werd slechts zelden gebruikt (in twaalf gevallen, dit wil zeggen bij minder dan 1 % van de euthanasiegevallen). Dit strookt met de gegevens in de literatuur: morfine wordt afgeraden als euthanaticum wegens de niet-constante en trage werking en de bijwerkingen ervan. Aangezien patiënten in hun allerlaatste levensfase vaak grote dosissen morfine toegediend krijgen die het overlijden kunnen bespoedigen, kan men ervan uitgaan dat de arts deze handelwijze beschouwde als een behandeling van het lijden en niet als euthanasie, zodat daar over het algemeen geen aangifte van is gedaan. De informatiebrochure die de Commissie heeft opgesteld en die als bijlage bij dit verslag is gevoegd, gaat hier verderop in.

Bij vierentwintig gevallen (3 % van de euthanasiegevallen) werd de patiënt buiten bewustzijn gebracht door orale inname van barbituraat. In eenentwintig van deze gevallen is de patiënt snel overleden zonder andere ingreep. In drie gevallen werd een spierverslapper ingespoten nadat de patiënt buiten bewustzijn was gebracht. De term «hulp bij zelfdoding» is van toepassing wanneer de patiënt snel is overleden na opname van het barbituraat en hij nadien dus geen inspuiting heeft gekregen met een spierverslapper. Dit punt is verduidelijkt in de vorige verslagen en in de informatiebrochure bestemd voor het medische korps dat als bijlage bij dit verslag is gevoegd. Deze toelichting is in overeenstemming met het standpunt van de Nationale Raad van de Orde der Geneesheren (1).

Bijkomende opmerkingen van sommige artsen

Zoals ook opgemerkt in de vorige verslagen stond in verschillende aangiften dat de patiënt na enkele minuten rustig was overleden, in een serene sfeer en in aanwezigheid van naaste familieleden, en dat zowel de patiënt, in zijn laatste ogenblikken, als zijn familieleden hun dank aan de arts hadden betuigd.

(1) Advies van 22 maart 2003 betreffende palliatieve zorg, euthanasie en andere medische beslissingen omtrent het levenseinde, *Tijdschrift van de Nationale Raad van de Orde van Geneesheren*, vol. XI, nr. 100, blz. 5.

injectant ensuite en intraveineuse (IV) un paralysant neuromusculaire (Pavulon, Norcuron 20 mgr, Tracrium 50 mgr, Nimbex, etc.) provoquant un décès par arrêt respiratoire. La mention d'un décès calme et rapide en quelques minutes, obtenu par cette technique, est fréquemment rapportée par le médecin dans la déclaration. Dans quelques cas, le médecin a ajouté une injection de chlorure de potassium. La morphine, seule ou en association avec des sédatifs n'a été utilisée que rarement (douze cas, soit moins de 1 % des euthanasies), ce qui est en accord avec les données de la littérature qui déconseillent l'utilisation de la morphine comme euthanasique en raison de son action inconstante, sa longue durée d'action, ses effets secondaires. Comme l'administration de fortes doses de morphine, susceptibles d'accélérer le décès, est un procédé très fréquent en extrême fin de vie, on peut supposer que cette manière d'agir, lorsqu'elle a été utilisée, a été considérée par le médecin comme un traitement des symptômes et non comme une euthanasie; elle n'a donc généralement pas donné lieu à déclaration. La brochure d'information rédigée par la Commission et reproduite en annexe précise cette question.

L'induction de l'inconscience par administration d'un barbiturique par la bouche a été utilisée pour vingt-quatre euthanasies (3 % des euthanasies). Dans vingt-et-un de ces cas, le décès s'est produit rapidement sans autre intervention. Dans trois cas, un paralysant neuromusculaire a été injecté après la perte de conscience. La qualification de «suicide médicalement assisté» est adéquate lorsque le décès s'est produit rapidement après l'ingestion du barbiturique et qu'il n'y a donc pas eu d'injection consécutive d'un paralysant neuromusculaire. Cette question a fait l'objet d'une mise au point dans les rapports précédents et dans le document destiné au corps médical joint en annexe. Cette mise au point est en accord avec la position du Conseil national de l'Ordre des médecins (1).

Les remarques ajoutées par certains médecins

Comme signalé dans les rapports précédents, on relève dans plusieurs déclarations la mention d'une mort calme en quelques minutes, d'une atmosphère sereine avec accompagnement par des proches pendant l'acte ainsi que de remerciements adressés au médecin, tant par le patient dans ses derniers instants que par les proches.

(1) Avis du 22 mars 2003 relatif aux soins palliatifs, à l'euthanasie et à d'autres décisions médicales concernant la fin de vie: Bulletin vol. XI, n° 100, juin 2003, p. 5.

DE GERAADPLEEGDE ARTSEN**Verplicht geraadpleegde artsen**

Er werden geen wetsovertredingen vastgesteld. Het punt over de hoedanigheid van de geraadpleegde arts is opgenomen in de informatiebrochure voor het medisch korps die als bijlage bij dit verslag is gevoegd.

Wanneer de patiënt volgens de verwachtingen niet binnen afzienbare termijn zou zijn overleden, was de tweede verplichte consultant in 63 % van de gevallen een psychiater en was dit in 37 % van de gevallen een specialist inzake de betreffende aandoening.

Wettelijk niet verplichte consultaties

Zoals vermeld in de vorige verslagen, stelt de Commissie vast dat de artsen naast de wettelijk verplichte consultaties vaak ook nog andere specialisten hebben geraadpleegd (388 artsen en 340 palliatieve teams).

Voor de Commissie wijst dit op de nauwkeurigheid en de ernst van de artsen die de aangiften hebben ingediend.

Sommige leden zijn nochtans van mening dat erover gewaakt moet worden dat bijkomende medische raadplegingen er niet toe leiden dat in de praktijk voorwaarden tot stand komen die wettelijk niet vereist zijn, zulks ten koste van het respect voor de wil van de patiënt.

HET ADVIES VAN DE GERAADPLEEGDE ARTS

Zoals vermeld werd in de vorige verslagen van de Commissie, vond de Commissie het advies van deze arts(en), zoals het op de aangifte was verwoord, soms niet duidelijk genoeg en moest deel 1 van het document worden geopend zodat men de arts om verduidelijking kon vragen teneinde zich ervan te vergewissen dat deze taak overeenkomstig de wet vervuld was. In de informatiebrochure voor de artsen (zie bijlage) wordt nog eens aan deze taak herinnerd. Ook de wijze waarop de Commissie het begrip «onafhankelijkheid» van de geraadpleegde arts interpreteert, wordt in de informatiebrochure verduidelijkt.

DE PROCEDURE GEVOLGD DOOR DE ARTS

Over het algemeen hebben de artsen de procedure waaraan in punt 8 van het registratiedocument wordt herinnerd, steeds correct en overeenkomstig de wet nageleefd.

LES MÉDECINS CONSULTÉS**Médecins consultés obligatoirement**

Aucun manquement aux prescriptions légales n'a été constaté. La question de la qualification du médecin consulté est reprise dans la brochure d'information destinée au corps médical qui est jointe en annexe au présent rapport.

Dans les cas où le décès n'était pas prévisible à brève échéance, le second consultant obligatoire a été un psychiatre dans 63 % des cas et un spécialiste de l'affection en cause dans 37 % des cas.

Médecins ou équipes palliatives consultées en plus des obligations légales

Comme les rapports précédents l'avaient relevé, la Commission constate que les médecins ont eu fréquemment recours à des consultations supplémentaires de spécialistes en plus des obligations légales (388 médecins et 340 équipes palliatives).

La Commission considère le fait comme témoignant de la rigueur et du sérieux avec lesquels les médecins déclarants ont agi.

Certains membres estiment cependant qu'il convient de veiller à ce que des consultations médicales supplémentaires n'aboutissent en fait à créer des conditions non prévues par la loi au détriment du respect de la volonté du patient.

L'AVIS DU MÉDECIN CONSULTÉ

Comme il a été signalé dans les rapports précédents de la Commission, l'avis de ce(s) médecin(s) tel qu'il est rapporté par le médecin déclarant a parfois été considéré par la Commission comme trop peu explicite et a nécessité l'ouverture du volet 1 du document pour une demande de précision permettant de s'assurer que cette mission avait été remplie telle que la loi la prévoit. Cette mission est rappelée dans la brochure d'information destinée aux médecins qui est jointe au présent rapport. Il en est de même de l'interprétation par la Commission de la notion d'«indépendance» du médecin consulté.

LA PROCÉDURE SUIVIE PAR LE MÉDECIN

La procédure suivie par le médecin, telle qu'elle est rappelée dans le point 8 du document d'enregistrement, a généralement été correcte et conforme à la loi.

Wat nog tot verwarring en interpretatiefouten leidt, zoals ook in de vorige verslagen vermeld werd, is het verschil tussen een « schriftelijk verzoek » en een « wilsverklaring ». Wanneer het schriftelijk verzoek enkele dagen of weken vóór de euthanasie werd opgesteld, heeft de arts het schriftelijk verzoek soms als wilsverklaring beschouwd, waardoor het registratiedocument niet correct was ingevuld. De verwarring werd in deze gevallen gemakkelijk opgelost: aan de artsen die het registratiedocument hadden opgesteld, werd gevraagd de nodige correctie's aan te brengen, zonder daarbij de geldigheid van het document aan te tasten. In andere gevallen gebeurde het dat de arts het schriftelijk verzoek overbodig vond wanneer een patiënt bij bewustzijn onlangs een wilsverklaring had opgesteld volgens de wettelijke vereisten. In dat geval moest de commissie de arts om bijkomende informatie vragen om zich ervan te vergewissen dat het verzoek vrijwillig en herhaald was.

Dit punt is verduidelijkt in de informatiebrochure voor de artsen om dergelijke verwarring in de toekomst te vermijden.

DE BESLISSINGEN VAN DE COMMISSIE

80 % van de aangiften werden onmiddellijk aanvaard. In 20 % van de dossiers besloot de Commissie om de anonimiteit op te heffen en deel I van de aangifte te openen.

In 7 % van de aangiften werd deel I enkel geopend omdat de Commissie de arts, voornamelijk ter informatie, wilde wijzen op een aantal onvolmaaktheden in zijn antwoorden of op interpretatiefouten met betrekking tot de gevolgde procedures. In deze gevallen voldeed de aangifte echter nog steeds aan de wettelijke voorwaarden en diende de arts niet te antwoorden.

In 13 % van de aangiften werd deel I geopend met de bedoeling de arts om bijkomende informatie te vragen over één of meerdere punten van het document die slecht, onvoldoende of niet waren ingevuld. De meeste van die punten hadden betrekking op ontbrekende administratieve gegevens of kleine onnauwkeurigheden met betrekking tot de procedure. De antwoorden bevatten telkens de nodige informatie, waardoor de aangiften konden worden aanvaard.

De Commissie heeft haar informatiebrochure voor de artsen systematisch bij de brieven aan de artsen gevoegd.

Geen enkele aangifte bevatte elementen op basis waarvan kon worden getwijfeld aan de naleving van de principiële voorwaarden van de wet. Geen enkel dossier werd dan ook aan het gerecht overgemaakt.

Un point qui reste sujet à des erreurs d'interprétation est la confusion, déjà signalée dans les rapports antérieurs entre une « *demande écrite* » et une « *déclaration anticipée* ». Parfois, lorsque la demande écrite précédait l'acte d'euthanasie de plusieurs jours ou semaines, elle a été considérée par le médecin comme une « *déclaration anticipée* », ce qui a entraîné une rédaction erronée du document d'enregistrement. La confusion a facilement pu être levée, les corrections nécessaires étant apportées par le médecin déclarant au document sans mettre en cause sa validité. Dans d'autres cas, lorsqu'un patient conscient avait établi récemment une déclaration anticipée dans les formes légales, il est arrivé qu'un médecin considère superflu qu'il réitère une demande écrite. Il a fallu dans ce cas s'assurer du caractère volontaire et persistant de la demande par des précisions complémentaires demandées au médecin.

Une mise au point détaillée a été rédigée dans la brochure d'information aux médecins pour éviter à l'avenir de telles confusions.

LES DÉCISIONS DE LA COMMISSION

80 % des déclarations ont été acceptées d'emblée; dans 20 % des dossiers, la Commission a décidé la levée de l'anonymat par ouverture du volet I.

Cette ouverture a été, dans 7 % des déclarations, uniquement justifiée par la volonté de la Commission de faire remarquer au médecin, essentiellement dans un but d'information, des imperfections dans ses réponses ou des erreurs d'interprétation concernant les procédures suivies qui ne mettaient pas en cause le respect des conditions légales. Dans ces cas, aucune réponse du médecin n'était sollicitée.

Dans 13 % des déclarations, l'ouverture du volet I a été destinée à obtenir du médecin des renseignements complémentaires souhaités par la Commission concernant un ou plusieurs points du document mal, insuffisamment ou non complétés. La plupart de ces points concernaient des informations administratives manquantes ou des détails de procédure; les réponses apportées ont chaque fois donné les informations utiles et les déclarations ont pu être acceptées.

La brochure d'information rédigée par la Commission a été systématiquement jointe à toutes les lettres adressées aux médecins.

Aucune déclaration ne comportait d'éléments faisant douter du respect des conditions de fond de la loi et aucun dossier n'a donc été transmis à la justice.

DEEL 3**AANBEVELINGEN VAN DE COMMISSIE INZAKE
DE UITVOERING VAN DE WET****AANBEVELINGEN VAN DE COMMISSIE****Met betrekking tot de nood aan het verstrekken
van informatie**

Zoals reeds benadrukt in haar vorige verslagen is de Commissie van oordeel dat met het oog op een wettelijk correcte toepassing van euthanasie zowel de burger als de arts op degelijke wijze dienen te worden geïnformeerd. De informatiebrochure opgesteld voor het medische korps werd systematisch toegezonden aan de artsen telkens wanneer deel I van een registratieformulier moest worden geopend om een aantal opmerkingen te kunnen formuleren of om bijkomende inlichtingen te kunnen opvragen. Verder is ze ook beschikbaar op de website van de FOD Volksgezondheid (www.health.fgov.be/euthanasie), waar het registratiedocument te vinden is. Net zoals in haar eerste verslag pleit de commissie ook nu nog voor een informatiebrochure bestemd voor het publiek. Ziekenfondsen en verenigingen hebben enkele initiatieven op dat vlak genomen maar een officieel document zoals in Nederland, dat zowel voor de burgers als voor de buitenlanders beschikbaar is, zou zeker nuttig zijn. Naast de nodige verduidelijkingen voor het publiek met betrekking tot het toepassingsveld van de wet, zou dit document de aandacht moeten vestigen op het belang van de wilsverklaring in situaties waarbij de patiënt onomkeerbaar het bewustzijn heeft verloren en het bijzonder moeilijk is om medische beslissingen te nemen.

**Met betrekking tot de beschikbaarheid van de
middelen die men nodig heeft om euthanasie thuis
bij de patiënt uit te voeren**

Dit punt is behandeld in de paragraaf over de plaats waar de euthanasie is uitgevoerd (pag. 28).

Met betrekking tot de opleiding van de artsen

De Commissie herinnert eraan dat ze in haar vorige verslag stelde dat het *curriculum* van de studierichting geneeskunde een programma zou moeten bevatten dat de toekomstige artsen voorbereidt op de problemen waarmee zij geconfronteerd worden bij patiënten in hun laatste levensfase, en dus ook op het verlenen van palliatieve zorg en het correct toepassen van euthanasie. Ook de verschillende postuniversitaire opleidingen en bijscholingsactiviteiten zouden aangemoedigd moeten worden om een dergelijke opleiding in

SECTION 3**RECOMMANDATIONS DE LA COMMISSION
CONCERNANT L'EXÉCUTION DE LA LOI****RECOMMANDATIONS DE LA COMMISSION****Concernant la nécessité d'un effort d'information**

Comme elle l'avait déjà souligné dans les rapports précédents, la Commission estime qu'une pratique correcte de l'euthanasie dans le respect de la loi nécessite avant tout un effort d'information tant vis-à-vis des citoyens que des médecins. La brochure d'information destinée au corps médical rédigée par la Commission a été systématiquement adressée aux médecins dont le volet I du formulaire d'enregistrement a été ouvert soit pour de simples remarques soit pour demander des explications complémentaires. Elle est également disponible sur le site Internet du SPF de la Santé publique en regard du document d'enregistrement (www.health.fgov.be/euthanasie). Le souhait exprimé dans le premier rapport d'une brochure d'information destinée au public est répété par la commission. Quelques initiatives dans ce domaine ont été prises par des mutualités ou des associations diverses mais un document officiel similaire à celui mis à la disposition des citoyens et de l'étranger par le gouvernement des Pays-Bas serait certainement utile. Outre les clarifications utiles pour le public concernant le champ d'application de la loi, ce document devrait attirer l'attention sur l'importance de la déclaration anticipée d'euthanasie pour les cas d'inconscience irréversible où les décisions médicales sont particulièrement difficiles à prendre.

**Concernant la disponibilité des produits néces-
saires à une euthanasie au domicile des patients**

Cette question a été traitée dans le paragraphe consacré au lieu où l'euthanasie a été pratiquée (p. 28).

Concernant la formation des médecins

La Commission rappelle qu'elle avait estimé dans le rapport précédent que le *curriculum* des études médicales devrait comporter une formation préparant les futurs médecins à affronter les problèmes que pose la gestion de la fin de vie, y compris la pratique des soins palliatifs et la mise en œuvre correcte d'une euthanasie. De même, les divers cycles d'enseignement post-universitaire et les activités de recyclage devraient être encouragés à inclure une telle formation. Il semble que de plus en plus de cycles de perfec-

hun programma op te nemen. Wel wordt naar het schijnt in vervolmakingsprogramma's steeds meer de kwestie van de medische begeleiding bij het levens-einde behandeld.

Met betrekking tot eventuele wijzigingen aan de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie

De Commissie bevestigt haar standpunt uit de vorige verslagen: zij is van mening dat de toepassing van de wet geen noemenswaardige problemen heeft opgeleverd of aanleiding heeft gegeven tot misbruiken die wetswijzigingen zouden noodzakelijk maken.

De uitbreiding van het toepassingsgebied van de wet naar minderjarigen en wijzigingen aan de wils-verklaring zijn kwesties waarover, zoals reeds vermeld in het vorig verslag, een ethisch en filosofisch debat wordt gevoerd. De Commissie is van oordeel dat het noch tot haar taak noch tot haar bevoegdheid behoort om zich uit te spreken over deze materies die geen betrekking hebben op de toepassing van de wet van 28 mei 2002.

SAMENVATTING EN BESLUIT

1. In 2006 en 2007 bedroeg het aantal aangegeven euthanasiegevallen gemiddeld achtendertig per maand. Zoals tevoren, is de overgrote meerderheid van de aangiften opgesteld in het Nederlands maar het aantal van de in het Frans opgestelde documenten is lichtjes gestegen. De stijging van euthanasiegevallen ten opzichte van het aantal van het vorig verslag is matig; dit was voorspelbaar en vindt zijn verklaring in het feit dat de verspreiding van de informatie over de beslissingen in de laatste levensfase bij het publiek en de artsen geleidelijk toeneemt.

2. Alle aandoeningen die aan de basis lagen van euthanasie waren, zoals voorgeschreven door de wet, ongeneeslijk en ernstig, waardoor de patiënt zich in een medisch uitzichtloze situatie bevond. In de overgrote meerderheid van de gevallen ging het om uitgezaaide of zwaar verminkende kankers bij patiënten waarbij verwacht werd dat de patiënt binnen afzienbare termijn zou overlijden, en in mindere mate, om dodelijke evolutieve neuromusculaire aandoeningen. Andere pathologieën vormden zelden een aanleiding tot euthanasie.

3. Euthanasie in het kader van aandoeningen waaraan de patiënt niet binnen afzienbare termijn zou overlijden komt relatief zelden voor en wordt voornamelijk toegepast bij dodelijke evolutieve neuromusculaire aandoeningen met tetraplegieën en ernstige en meerdere verlammingen en uitzonderlijk bij ernstige neurologische gevolgen van een pathologische aandoening of een ongeval.

4. Meerdere vormen van ondraaglijk lijden dat niet kan worden gelenigd, worden bij de betrokken

tionnement incluent actuellement la question de la gestion de la fin de vie.

Concernant des modifications éventuelles à apporter à la loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie

La Commission confirme l'avis donné dans les précédents rapports: elle estime que l'application de la loi n'a pas donné lieu à des difficultés majeures ou à des abus qui nécessiteraient des modifications législatives.

En ce qui concerne la question de l'extension éventuelle du domaine d'application de la loi aux mineurs d'âge et des modifications à la déclaration anticipée, qui font l'objet de débats éthiques et philosophiques déjà signalés dans le rapport précédent, la Commission estime qu'il n'est ni de sa mission ni de sa compétence de se prononcer dans ces matières qui ne concernent pas l'application de la loi du 28 mai 2002.

RÉSUMÉ ET CONCLUSIONS

1. Le nombre d'euthanasies déclarées a été pendant les années 2006 et 2007 en moyenne de trente-huit par mois. Comme antérieurement, la grande majorité des documents d'enregistrement sont rédigés en néerlandais mais la proportion de documents rédigés en français a légèrement augmenté. L'augmentation du nombre d'euthanasies par rapport à celui du rapport précédent est modérée; elle était prévisible et s'explique vraisemblablement par la diffusion progressive de l'information relative aux décisions en fin de vie auprès du public et des médecins.

2. Les affections à l'origine des euthanasies ont toutes été, comme l'exige la loi, incurables et graves, sans issue médicale possible. Dans la très large majorité des cas, il s'agit de cancers généralisés ou gravement mutilants chez des patients dont le décès est attendu à brève échéance et, dans une moindre mesure, d'affections neuromusculaires évolutives mortelles. D'autres pathologies sont rarement en cause.

3. Les euthanasies pratiquées pour des affections dont le décès n'est pas attendu à brève échéance sont relativement rares et concernent essentiellement des affections neuromusculaires évolutives mortelles avec tétraplégies ou paralysies graves multiples et exceptionnellement des séquelles neurologiques graves consécutives à une affection pathologique ou à un accident.

4. Les souffrances insupportables et inapaisables dont font état les patients sont souvent multiples et

patiënten vastgesteld, en meestal tegelijkertijd op fysiek en psychisch vlak.

5. Meestal werd euthanasie uitgevoerd bij patiënten van middelbare leeftijd. Onder de 40 en boven de 80 jaar komt euthanasie niet vaak voor.

6. In 45 % van de gevallen wordt de euthanasie bij de patiënt thuis uitgevoerd, in 4 % van de gevallen in rust- en verzorgingstehuizen. Het aantal van de thuis uitgevoerde euthanasie ligt hoger dan in het vorig rapport.

7. In zesentwintig gevallen werd euthanasie uitgevoerd op basis van een wilsverklaring bij patiënten die niet meer bij bewustzijn waren. Dit aantal blijft laag door het beperkte toepassingsgebied van deze verklaring, die immers enkel gebruikt mag worden voor patiënten die onomkeerbaar buiten bewustzijn zijn.

Toch is het aantal gevallen duidelijk toegenomen ten opzichte van de jaren waarop de twee vorige verslagen betrekking hadden. De Commissie is van oordeel dat het gebruik van de wilsverklaring door personen die euthanasie wensen zou moeten worden aangemoedigd gelet op de moeilijke en zware medische beslissingen die genomen moeten worden in situaties waarbij de patiënt onomkeerbaar buiten bewustzijn is. De commissie hoopt dat het gebruik van de voorafgaande wilsverklaring voortaan frequenter zal voorkomen: vanaf september 2008 wordt immers de registratie van de wilsverklaring mogelijk.

8. In de overgrote meerderheid van de gevallen wordt euthanasie correct toegepast en wordt de patiënt, overeenkomstig de gegevens van het vakliteratuur, eerst buiten bewustzijn gebracht. In de gevallen waarbij de arts een bijkomende inlichting geeft, wordt dikwijls vermeld dat de patiënt rustig en na enkele minuten is overleden, vaak in het bijzijn van naaste familieleden.

9. Uit geen enkele aangifte is gebleken dat niet voldaan was aan de principiële voorwaarden van de wet. Er zijn zelden procedurele interpretatiefouten gemaakt, en deze zijn zonder noemenswaardige problemen opgelost.

10. Buiten de wettelijk verplichte consultaties werden vele artsen en palliatieve teams vrijwillig geraadpleegd. Dat bevestigt waarop reeds werd gewezen: dat de beslissingen in alle ernst werden genomen. Sommige leden zijn nochtans van mening dat erover gewaakt moet worden dat bijkomende medische raadplegingen er niet toe leiden dat in de praktijk voorwaarden tot stand komen die wettelijk niet vereist zijn, zulks ten koste van het respect voor de wil van de patiënt.

11. De Commissie doet geen voorstellen inzake initiatieven op wetgevend vlak. De commissie heeft

concernent généralement à la fois les sphères physique et psychique.

5. La majorité des euthanasies ont été pratiquées chez des patients d'âge moyen; les euthanasies sont peu fréquentes en deçà de 40 ans et au-delà de 80 ans.

6. 45 % des euthanasies se pratiquent au domicile du patient et 4 % en maison de repos et de soins. La proportion des euthanasies pratiquées au domicile du patient est plus élevée que dans le précédent rapport.

7. Vingt-six euthanasies ont été pratiquées chez des patients inconscients sur base d'une déclaration anticipée. Ce nombre, bien que plus élevé que dans les rapports antérieurs, reste faible en raison du champ d'application limité de cette déclaration puisqu'il ne concerne que les patients irréversiblement inconscients.

La Commission estime que la pratique de la déclaration anticipée pour les personnes qui envisagent la possibilité d'une euthanasie devrait être encouragée étant donné la difficulté et la gravité des décisions médicales dans les situations d'inconscience irréversible. Elle espère que la possibilité de l'enregistrement d'une telle déclaration auprès de l'administration communale à partir de septembre 2008 rendra cette pratique plus fréquente.

8. Dans la très grande majorité des cas, l'euthanasie est pratiquée correctement et en accord avec les données disponibles de la littérature médicale, en induisant d'abord une inconscience profonde; dans tous les cas où un commentaire accompagne la technique utilisée, il signale que le décès survient paisiblement en quelques minutes, fréquemment en présence de proches.

9. Aucune déclaration n'a mis en évidence de violation des conditions de fond de la loi. Les erreurs d'interprétation portant uniquement sur des points de procédure sont rares et ont été résolues sans difficulté majeure.

10. En plus des consultations imposées par la loi, de nombreux médecins et équipes palliatives ont été volontairement consultées ce qui confirme le sérieux des décisions prises. Certains membres estiment cependant qu'il convient de veiller à ce que des consultations médicales supplémentaires n'aboutissent en fait à créer des conditions non prévues par la loi au détriment du respect de la volonté du patient.

11. La Commission ne propose pas d'initiatives législatives nouvelles. Elle n'a pas recueilli d'éléments

geen elementen gevonden die, inzake de toepassing van de wet van 28 mei 2002, dergelijke initiatieven zouden rechtvaardigen.

De leden van de Commissie wensen nadrukkelijk hun waardering te betuigen voor de houding van de artsen die door het invullen van het registratiedocument lieten blijken dat zij, met respect voor de wil van de patiënt, de wet wensten na te leven.

*
* *

qui justifieraient de telles initiatives dans le domaine de l'application de la loi du 28 mai 2002.

Les membres de la Commission tiennent à souligner qu'ils ont apprécié l'attitude des médecins qui, en complétant le document d'enregistrement, ont tenu, tout en respectant la volonté de leur patient, à se conformer à la loi.

*
* *

BIJLAGEN**BIJLAGE 1**

De wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie aanvullend door de wet van 10 november 2005 (zie artikel 3bis)

28 MEI 2002. — Wet betreffende de euthanasie

ALBERT II, Koning der Belgen,

Aan allen die nu zijn en hierna wezen zullen, Onze Groet.

De Kamers hebben aangenomen en Wij bekrachtigen hetgeen volgt:

Artikel 1. Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet.

HOOFDSTUK I. — Algemene bepalingen

Art. 2. Voor de toepassing van deze wet wordt onder euthanasie verstaan het opzettelijk levensbeëindigend handelen door een andere dan de betrokkene, op diens verzoek.

HOOFDSTUK II. — Voorwaarden en procedure

Art. 3. § 1. De arts die euthanasie toepast, pleegt geen misdrijf wanneer hij er zich van verzekerd heeft dat:

— de patiënt een meerderjarige of een ontvoogde minderjarige is die handelingsbekwaam en bewust is op het ogenblik van zijn verzoek;

— het verzoek vrijwillig, overwogen en herhaald is, en niet tot stand gekomen is als gevolg van enige externe druk;

— de patiënt zich in een medisch uitzichtloze toestand bevindt van aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden, en dat het gevolg is van een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening; en hij de in deze wet voorgeschreven voorwaarden en procedures heeft geleefd.

§ 2. Onverminderd bijkomende voorwaarden die de arts aan zijn ingrijpen wenst te verbinden, moet hij vooraf en in alle gevallen:

1° de patiënt inlichten over zijn gezondheidstoestand en zijn levensverwachting, met de patiënt overleg plegen over zijn verzoek tot euthanasie en met hem de eventueel nog resterende therapeutische mogelijkheden, evenals die van de palliatieve zorg, en hun gevolgen bespreken. Hij moet met de patiënt tot de overtuiging komen dat er voor de situatie waarin deze zich bevindt geen redelijke andere oplossing is en dat het verzoek van de patiënt berust op volledige vrijwilligheid;

2° zich verzekeren van het aanhoudend fysiek of psychisch lijden van de patiënt en van het duurzaam karakter van zijn verzoek. Daartoe voert hij met de patiënt meerdere gesprekken die, rekening houdend met de ontwikkeling van de gezondheidstoestand van de patiënt, over een redelijke periode worden gespreid;

ANNEXES**ANNEXE 1**

La loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie complétée par la loi du 10 novembre 2005 (voir article 3bis)

28 MAI 2002. — Loi relative à l'euthanasie

ALBERT II, Roi des Belges,

À tous, présents et à venir, Salut.

Les Chambres ont adopté et Nous sanctionnons ce qui suit:

Article 1er. La présente loi règle une matière visée à l'article 78 de la Constitution.

CHAPITRE Ier. — Dispositions générales

Art. 2. Pour l'application de la présente loi, il y a lieu d'entendre par euthanasie l'acte, pratiqué par un tiers, qui met intentionnellement fin à la vie d'une personne à la demande de celle-ci.

CHAPITRE II. — Des conditions et de la procédure

Art. 3. § 1er. Le médecin qui pratique une euthanasie ne commet pas d'infraction s'il s'est assuré que:

— le patient est majeur ou mineur émancipé, capable et conscient au moment de sa demande;

— la demande est formulée de manière volontaire, réfléchie et répétée, et qu'elle ne résulte pas d'une pression extérieure;

— le patient se trouve dans une situation médicale sans issue et fait état d'une souffrance physique ou psychique constante et insupportable qui ne peut être apaisée et qui résulte d'une affection accidentelle ou pathologique grave et incurable; et qu'il respecte les conditions et procédures prescrites par la présente loi.

§ 2. Sans préjudice des conditions complémentaires que le médecin désirerait mettre à son intervention, il doit, préalablement et dans tous les cas:

1° informer le patient de son état de santé et de son espérance de vie, se concerter avec le patient sur sa demande d'euthanasie et évoquer avec lui les possibilités thérapeutiques encore envisageables ainsi que les possibilités qu'offrent les soins palliatifs et leurs conséquences. Il doit arriver, avec le patient, à la conviction qu'il n'y a aucune autre solution raisonnable dans sa situation et que la demande du patient est entièrement volontaire;

2° s'assurer de la persistance de la souffrance physique ou psychique du patient et de sa volonté réitérée. À cette fin, il mène avec le patient plusieurs entretiens, espacés d'un délai raisonnable au regard de l'évolution de l'état du patient;

3° een andere arts raadplegen over de ernstige en ongeneeslijke aard van de aandoening en hem op de hoogte brengen van de redenen voor deze raadpleging. De geraadpleegde arts neemt inzage van het medisch dossier, onderzoekt de patiënt en moet zich vergewissen van het aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden. Hij stelt een verslag op van zijn bevindingen. De geraadpleegde arts moet onafhankelijk zijn ten opzichte van zowel de patiënt als de behandelende arts en bevoegd om over de aandoening in kwestie te oordelen. De behandelende arts brengt de patiënt op de hoogte van de resultaten van deze raadpleging;

4° indien er een verplegend team is, dat in regelmatig contact staat met de patiënt, het verzoek van de patiënt bespreken met het team of leden van dat team;

5° indien de patiënt dat wenst, het verzoek van de patiënt bespreken met zijn naasten die hij aanwijst;

6° zich ervan verzekeren dat de patiënt de gelegenheid heeft gehad om over zijn verzoek te spreken met de personen die hij wenste te ontmoeten.

§ 3. Indien de arts van oordeel is dat de patiënt kennelijk niet binnen afzienbare tijd zal overlijden, moet hij bovendien :

1° een tweede arts raadplegen, die psychiater is of specialist in de aandoening in kwestie, en hem op de hoogte brengen van de redenen voor deze raadpleging. De geraadpleegde arts neemt inzage van het medisch dossier, onderzoekt de patiënt en moet zich vergewissen van het aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden, en van het vrijwillig, overwogen en herhaald karakter van het verzoek. Hij stelt een verslag op van zijn bevindingen. De geraadpleegde arts moet onafhankelijk zijn ten opzichte van zowel de patiënt als de behandelende arts en de eerste geraadpleegde arts. De behandelende arts brengt de patiënt op de hoogte van de resultaten van deze raadpleging;

2° minstens één maand laten verlopen tussen het schriftelijke verzoek van de patiënt en het toepassen van de euthanasie.

§ 4. Het verzoek van de patiënt moet op schrift zijn gesteld. Het document wordt opgesteld, gedateerd en getekend door de patiënt zelf. Indien de patiënt daartoe niet in staat is, gebeurt het op schrift stellen door een meerderjarige persoon die gekozen is door de patiënt en geen materieel belang mag hebben bij de dood van de patiënt.

Deze persoon maakt melding van het feit dat de patiënt niet in staat is om zijn verzoek op schrift te formuleren en geeft de redenen waarom. In dat geval gebeurt de opschriftstelling in bijzijn van de arts en noteert die persoon de naam van die arts op het document. Dit document dient bij het medisch dossier te worden gevoegd.

De patiënt kan te allen tijde het verzoek herroepen, waarna het document uit het medisch dossier wordt gehaald en aan de patiënt wordt teruggegeven.

§ 5. Alle verzoeken geformuleerd door de patiënt, alsook de handelingen van de behandelende arts en hun resultaat, met inbegrip van het (de) verslag(en) van de geraadpleegde arts(en), worden regelmatig opgetekend in het medisch dossier van de patiënt.

Art. 3bis. De apotheker die een euthanaticum aflevert, pleegt geen misdrijf wanneer hij handelt op basis van een voorschrift waarop de arts uitdrukkelijk vermeldt dat hij handelt in overeenstemming met deze wet.

De apotheker levert persoonlijk het voorgeschreven euthanaticum aan de arts af. De Koning bepaalt de zorgvuldigheidsregels en voorwaarden waaraan het voorschrift en de aflevering van

3° consulter un autre médecin quant au caractère grave et incurable de l'affection, en précisant les raisons de la consultation. Le médecin consulté prend connaissance du dossier médical, examine le patient et s'assure du caractère constant, insupportable et inapaisable de la souffrance physique ou psychique. Il rédige un rapport concernant ses constatations. Le médecin consulté doit être indépendant, tant à l'égard du patient qu'à l'égard du médecin traitant et être compétent quant à la pathologie concernée. Le médecin traitant informe le patient concernant les résultats de cette consultation;

4° s'il existe une équipe soignante en contact régulier avec le patient, s'entretenir de la demande du patient avec l'équipe ou des membres de celle-ci;

5° si telle est la volonté du patient, s'entretenir de sa demande avec les proches que celui-ci désigne;

6° s'assurer que le patient a eu l'occasion de s'entretenir de sa demande avec les personnes qu'il souhaitait rencontrer.

§ 3. Si le médecin est d'avis que le décès n'interviendra manifestement pas à brève échéance, il doit, en outre :

1° consulter un deuxième médecin, psychiatre ou spécialiste de la pathologie concernée, en précisant les raisons de la consultation. Le médecin consulté prend connaissance du dossier médical, examine le patient, s'assure du caractère constant, insupportable et inapaisable de la souffrance physique ou psychique et du caractère volontaire, réfléchi et répété de la demande. Il rédige un rapport concernant ses constatations. Le médecin consulté doit être indépendant tant à l'égard du patient qu'à l'égard du médecin traitant et du premier médecin consulté. Le médecin traitant informe le patient concernant les résultats de cette consultation;

2° laisser s'écouler au moins un mois entre la demande écrite du patient et l'euthanasie.

§ 4. La demande du patient doit être actée par écrit. Le document est rédigé, daté et signé par le patient lui-même. S'il n'est pas en état de le faire, sa demande est actée par écrit par une personne majeure de son choix qui ne peut avoir aucun intérêt matériel au décès du patient.

Cette personne mentionne le fait que le patient n'est pas en état de formuler sa demande par écrit et en indique les raisons. Dans ce cas, la demande est actée par écrit en présence du médecin, et ladite personne mentionne le nom de ce médecin dans le document. Ce document doit être versé au dossier médical.

Le patient peut révoquer sa demande à tout moment, auquel cas le document est retiré du dossier médical et restitué au patient.

§ 5. L'ensemble des demandes formulées par le patient, ainsi que les démarches du médecin traitant et leur résultat, y compris le (s) rapport(s) du (des) médecin(s) consulté(s), sont consignés régulièrement dans le dossier médical du patient.

Art. 3bis. Le pharmacien qui délivre une substance euthanasiant ne commet aucune infraction lorsqu'il le fait sur la base d'une prescription dans laquelle le médecin mentionne explicitement qu'il s'agit conformément à la présente loi.

Le pharmacien fournit la substance euthanasiant prescrite en personne au médecin. Le Roi fixe les critères de prudence et les conditions auxquels doivent satisfaire la prescription et la

geneesmiddelen die als euthanaticum worden gebruikt, moeten voldoen.

De Koning neemt de nodige maatregelen om de beschikbaarheid van euthanatica te verzekeren, ook in officina-apotheken die toegankelijk zijn voor het publiek.

(Wet van 10 november 2005 tot aanvulling van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie).

HOOFDSTUK III. — De wilsverklaring

Art. 4. § 1. Elke handelingsbekwame meerderjarige of ontvoogde minderjarige kan, voor het geval dat hij zijn wil niet meer kan uiten, schriftelijk in een wilsverklaring zijn wil te kennen geven dat een arts euthanasie toepast indien deze arts er zich van verzekerd heeft:

— dat hij lijdt aan een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening;

— hij niet meer bij bewustzijn is;

— en deze toestand volgens de stand van de wetenschap onomkeerbaar is.

In de wilsverklaring kunnen één of meer meerderjarige vertrouwenspersonen in volgorde van voorkeur aangewezen worden, die de behandelende arts op de hoogte brengen van de wil van de patiënt. Elke vertrouwenspersoon vervangt zijn of haar in de wilsverklaring vermelde voorganger in geval van weigering, verhinderdheid, onbekwaamheid of overlijden. De behandelende arts van de patiënt, de geraadpleegde arts en de leden van het verzorgend team kunnen niet als vertrouwenspersoon optreden.

De wilsverklaring kan op elk moment worden opgesteld. Zij moet schriftelijk worden opgemaakt ten overstaan van twee meerderjarige getuigen, van wie er minstens een geen materieel belang heeft bij het overlijden van de patiënt en moet gedateerd en ondertekend worden door degene die de verklaring aflegt, door de getuigen en, in voorkomend geval, door de vertrouwenspersoon(en).

Indien de persoon die een wilsverklaring wenst op te stellen fysiek blijvend niet in staat is om een wilsverklaring op te stellen en te tekenen, kan hij een meerderjarig persoon, die geen enkel materieel belang heeft bij het overlijden van de betrokkene, aanwijzen, die zijn verzoek schriftelijk opstelt, ten overstaan van twee meerderjarige getuigen, van wie er minstens een geen materieel belang heeft bij het overlijden van de patiënt. De wilsverklaring vermeldt dat de betrokkene niet in staat is te tekenen en waarom. De wilsverklaring moet gedateerd en ondertekend worden door degene die het verzoek schriftelijk opstelt, door de getuigen en, in voorkomend geval, door de vertrouwenspersoon of vertrouwenspersonen.

Bij de wilsverklaring wordt een medisch getuigschrift gevoegd als bewijs dat de betrokkene fysiek blijvend niet in staat is de wilsverklaring op te stellen en te tekenen.

Met de wilsverklaring kan alleen rekening gehouden worden indien zij minder dan vijfjaar vóór het moment waarop betrokkene zijn wil niet meer kan uiten, is opgesteld of bevestigd.

De wilsverklaring kan op elk moment aangepast of ingetrokken worden.

De Koning bepaalt hoe de wilsverklaring wordt opgesteld, geregistreerd en herbevestigd of ingetrokken en via de diensten van het Rijksregister aan de betrokken artsen wordt meegedeeld.

délivrance de médicaments qui seront utilisés comme substance euthanasiant.

Le Roi prend les mesures nécessaires pour assurer la disponibilité des substances euthanasiantes, y compris dans les officines qui sont accessibles au public.

(Loi du 10 novembre 2005 complétant la loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie).

CHAPITRE III. — De la déclaration anticipée

Art. 4. § 1er. Tout majeur ou mineur émancipé capable peut, pour le cas où il ne pourrait plus manifester sa volonté, consigner par écrit, dans une déclaration, sa volonté qu'un médecin pratique une euthanasie si ce médecin constate :

— qu'il est atteint d'une affection accidentelle ou pathologique grave et incurable;

— qu'il est inconscient;

— et que cette situation est irréversible selon l'état actuel de la science.

La déclaration peut désigner une ou plusieurs personnes de confiance majeures, classées par ordre de préférence, qui mettent le médecin traitant au courant de la volonté du patient. Chaque personne de confiance remplace celle qui la précède dans la déclaration en cas de refus, d'empêchement, d'incapacité ou de décès. Le médecin traitant du patient, le médecin consulté et les membres de l'équipe soignante ne peuvent pas être désignés comme personnes de confiance.

La déclaration peut être faite à tout moment. Elle doit être constatée par écrit, dressée en présence de deux témoins majeurs, dont l'un au moins n'aura pas d'intérêt matériel au décès du déclarant, datée et signée par le déclarant, par les témoins et, s'il échet, par la ou les personnes de confiance.

Si la personne qui souhaite faire une déclaration anticipée, est physiquement dans l'impossibilité permanente de rédiger et de signer, sa déclaration peut être actée par écrit par une personne majeure de son choix qui ne peut avoir aucun intérêt matériel au décès du déclarant, en présence de deux témoins majeurs, dont l'un au moins n'aura pas d'intérêt matériel au décès du déclarant. La déclaration doit alors préciser que le déclarant ne peut pas rédiger et signer, et en énoncer les raisons. La déclaration doit être datée et signée par la personne qui a acté par écrit la déclaration, par les témoins et, s'il échet, par la ou les personnes de confiance.

Une attestation médicale certifiant cette impossibilité physique permanente est jointe à la déclaration.

La déclaration ne peut être prise en compte que si elle a été établie ou confirmée moins de cinq ans avant le début de l'impossibilité de manifester sa volonté.

La déclaration peut être retirée ou adaptée à tout moment.

Le Roi détermine les modalités relatives à la présentation, à la conservation, à la confirmation, au retrait et à la communication de la déclaration aux médecins concernés, via les services du Registre national.

§ 2. De arts die euthanasie toepast, tengevolge een wilsverklaring zoals voorzien in § 1, pleegt geen misdrijf indien deze arts er zich van verzekerd heeft dat de patiënt :

— lijdt aan een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening;

— hij niet meer bij bewustzijn is;

— en deze toestand volgens de stand van de wetenschap onomkeerbaar is; en hij de in deze wet voorgeschreven voorwaarden en procedures heeft nageleefd. Onverminderd bijkomende voorwaarden die de arts aan zijn ingrijpen wenst te verbinden, moet hij vooraf :

1° een andere arts raadplegen over de onomkeerbaarheid van de medische toestand van de patiënt en hem op de hoogte brengen van de redenen voor deze raadpleging.

De geraadpleegde arts neemt inzage van het medisch dossier en onderzoekt de patiënt. Hij stelt een verslag op van zijn bevindingen. Indien in de wilsverklaring een vertrouwenspersoon wordt aangewezen brengt de behandelende arts deze vertrouwenspersoon op de hoogte van de resultaten van deze raadpleging.

De geraadpleegde arts moet onafhankelijk zijn ten opzichte van zowel de patiënt als de behandelende arts en bevoegd om over de aandoening in kwestie te oordelen;

2° indien er een verplegend team is dat in regelmatig contact staat met de patiënt, de inhoud van de wilsverklaring bespreken met het team of leden van dat team;

3° indien in de wilsverklaring een vertrouwenspersoon wordt aangewezen, het verzoek van de patiënt met hem bespreken;

4° indien in de wilsverklaring een vertrouwenspersoon wordt aangewezen, de inhoud van de wilsverklaring bespreken met de naasten van de patiënt die door de vertrouwenspersoon zijn aangewezen.

De wilsverklaring en, alsook alle handelingen van de behandelende arts en hun resultaat, met inbegrip van het verslag van de geraadpleegde arts, worden regelmatig opgetekend in het medisch dossier van de patiënt.

HOOFDSTUK IV. — Aangifte

Art. 5. De arts die euthanasie heeft toegepast, bezorgt binnen vier werkdagen het volledig ingevulde registratiedocument bedoeld in artikel 7 van deze wet aan de in artikel 6 bedoelde federale controle- en evaluatiecommissie.

HOOFDSTUK V. — De Federale Controle- en Evaluatiecommissie

Art. 6. § 1. Er wordt een Federale Controle- en Evaluatiecommissie ingesteld inzake de toepassing van deze wet, hierna te noemen « de commissie ».

§ 2. De commissie bestaat uit zestien leden. Zij worden aangewezen op basis van hun kennis en ervaring inzake de materies die tot de bevoegdheid van de commissie behoren. Acht leden zijn doctor in de geneeskunde, van wie er minstens vier hoogleraar zijn aan een Belgische universiteit. Vier leden zijn hoogleraar in de rechten aan een Belgische universiteit, of advocaat. Vier leden komen uit kringen die belast zijn met de problematiek van ongeneeslijk zieke patiënten.

§ 2. Un médecin qui pratique une euthanasie, à la suite d'une déclaration anticipée, telle que prévue au § 1er, ne commet pas d'infraction s'il constate que le patient :

— est atteint d'une affection accidentelle ou pathologique grave et incurable;

— est inconscient;

— et que cette situation est irréversible selon l'état actuel de la science; et qu'il respecte les conditions et procédures prescrites par la présente loi. Sans préjudice des conditions complémentaires que le médecin désirerait mettre à son intervention, il doit préalablement :

1° consulter un autre médecin quant à l'irréversibilité de la situation médicale du patient, en l'informant des raisons de cette consultation. Le médecin consulté prend connaissance du dossier médical et examine le patient.

Il rédige un rapport de ses constatations. Si une personne de confiance est désignée dans la déclaration de volonté, le médecin traitant met cette personne de confiance au courant des résultats de cette consultation.

Le médecin consulté doit être indépendant à l'égard du patient ainsi qu'à l'égard du médecin traitant et être compétent quant à la pathologie concernée;

2° s'il existe une équipe soignante en contact régulier avec le patient, s'entretenir du contenu de la déclaration anticipée avec l'équipe soignante ou des membres de celle-ci;

3° si la déclaration désigne une personne de confiance, s'entretenir avec elle de la volonté du patient;

4° si la déclaration désigne une personne de confiance, s'entretenir du contenu de la déclaration anticipée du patient avec les proches du patient que la personne de confiance désigne.

La déclaration anticipée ainsi que l'ensemble des démarches du médecin traitant et leur résultat, y compris le rapport du médecin consulté, sont consignés régulièrement dans le dossier médical du patient.

CHAPITRE IV. — De la déclaration

Art. 5. Le médecin qui a pratiqué une euthanasie remet, dans les quatre jours ouvrables, le document d'enregistrement visé à l'article 7, dûment complété, à la Commission fédérale de contrôle et d'évaluation visée à l'article 6 de la présente loi.

CHAPITRE V. — La Commission fédérale de contrôle et d'évaluation

Art. 6. § 1er. Il est institué une Commission fédérale de contrôle et d'évaluation de l'application de la présente loi, ci-après dénommée « la commission ».

§ 2. La commission se compose de seize membres, désignés sur la base de leurs connaissances et de leur expérience dans les matières qui relèvent de la compétence de la commission. Huit membres sont docteurs en médecine, dont quatre au moins sont professeurs dans une université belge. Quatre membres sont professeurs de droit dans une université belge, ou avocats. Quatre membres sont issus des milieux chargés de la problématique des patients atteints d'une maladie incurable.

Het lidmaatschap van de commissie is onverenigbaar met het mandaat van lid van een van de wetgevende vergaderingen en met het mandaat van lid van de federale regering of van een gemeenschaps- of gewestregering.

De leden van de commissie worden, met inachtneming van de taalpariteit — waarbij elke taalgroep minstens drie kandidaten van elk geslacht telt — en op grond van pluralistische vertegenwoordiging, bij een koninklijk besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad, benoemd uit een dubbele lijst, voorgedragen door de Senaat, voor een termijn van vier jaar, die kan worden verlengd. Het mandaat wordt van rechtswege beëindigd indien het lid de hoedanigheid waarin hij zetelt verliest. De kandidaten die niet als effectief lid zijn aangewezen, worden tot plaatsvervanger benoemd, in de orde van opvolging die volgens een lijst bepaald wordt. De commissie wordt voorgezeten door een Nederlandstalige en een Franstalige voorzitter. Deze voorzitters worden verkozen door de commissieleden van de desbetreffende taalgroep. De commissie kan slechts geldig beslissen als twee derden van de leden aanwezig zijn.

§ 3. De commissie stelt haar huishoudelijk reglement op.

Art. 7. De commissie stelt een registratiedocument op dat door de arts, telkens wanneer hij euthanasie toepast, ingevuld moet worden.

Dit document bestaat uit twee delen. Het eerste deel moet door de arts worden verzegeld. Het bevat de volgende gegevens :

- 1° de naam, de voornamen en de woonplaats van de patiënt;
- 2° de naam, de voornamen, het registratienummer bij het RIZIV en de woonplaats van de behandelende arts;
- 3° de naam, de voornamen, het registratienummer bij het RIZIV en de woonplaats van de arts(en) die over het euthanasieverzoek is (zijn) geraadpleegd;
- 4° de naam, de voornamen, de woonplaats en de hoedanigheid van alle personen die de behandelende arts heeft geraadpleegd, en de data van deze raadplegingen;

5° indien er een wilsverklaring is waarin een of meer vertrouwenspersonen worden aangewezen, de naam en de voornamen van de betrokken vertrouwensperso(n)en(en). Dit eerste deel is vertrouwelijk en wordt door de arts aan de commissie overgezonden. Er kan alleen inzage van worden genomen na beslissing van de commissie. In geen geval kan de commissie zich hierop baseren voor haar evaluatietaken. Het tweede deel is eveneens vertrouwelijk en bevat de volgende gegevens :

- 1° het geslacht, de geboortedatum en de geboorteplaats van de patiënt;
- 2° de datum, de plaats en het uur van overlijden;
- 3° de aard van de ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening waaraan de patiënt leed;
- 4° de aard van de aanhoudende en ondraaglijke pijn;
- 5° de redenen waarom dit lijden niet gelenigd kon worden;
- 6° op basis van welke elementen men zich ervan heeft vergewist dat het verzoek vrijwillig, overwogen en herhaald is en niet tot stand is gekomen als gevolg van enige externe druk;
- 7° of aangenomen kon worden dat de patiënt binnen afzienbare termijn zou overlijden;
- 8° of er een wilsverklaring is opgemaakt;

La qualité de membre de la commission est incompatible avec le mandat de membre d'une des assemblées législatives et avec celui de membre du gouvernement fédéral ou d'un gouvernement de communauté ou de région.

Les membres de la commission sont nommés, dans le respect de la parité linguistique — chaque groupe linguistique comptant au moins trois candidats de chaque sexe — et en veillant à assurer une représentation pluraliste, par arrêté royal délibéré en Conseil des ministres, sur une liste double présentée par le Sénat, pour un terme renouvelable de quatre ans. Le mandat prend fin de plein droit lorsque le membre perd la qualité en laquelle il siège. Les candidats qui n'ont pas été désignés comme membres effectifs sont nommés en qualité de membres suppléants, selon une liste déterminant l'ordre dans lequel ils seront appelés à suppléer. La commission est présidée par un président d'expression française et un président d'expression néerlandaise. Les présidents sont élus par les membres de la commission appartenant à leur groupe linguistique respectif. La commission ne peut délibérer valablement qu'à la condition que les deux tiers de ses membres soient présents.

§ 3. La commission établit son règlement d'ordre intérieur.

Art. 7. La commission établit un document d'enregistrement qui doit être complété par le médecin chaque fois qu'il pratique une euthanasie.

Ce document est composé de deux volets. Le premier volet doit être scellé par le médecin. Il contient les données suivantes :

- 1° les nom, prénoms et domicile du patient;
- 2° les nom, prénoms, numéro d'enregistrement à l'INAMI et domicile du médecin traitant;
- 3° les nom, prénoms, numéro d'enregistrement à l'INAMI et domicile du (des) médecin(s) qui a (ont) été consulté(s) concernant la demande d'euthanasie;
- 4° les nom, prénoms, domicile et qualité de toutes les personnes consultées par le médecin traitant, ainsi que les dates de ces consultations;

5° s'il existait une déclaration anticipée et qu'elle désignait une ou plusieurs personnes de confiance, les nom et prénoms de la (des) personne(s) de confiance qui est (sont) intervenue(s). Ce premier volet est confidentiel. Il est transmis par le médecin à la commission. Il ne peut être consulté qu'après une décision de la commission, et ne peut en aucun cas servir de base à la mission d'évaluation de la commission. Le deuxième volet est également confidentiel et contient les données suivantes :

- 1° le sexe et les date et lieu de naissance du patient;
- 2° la date, le lieu et l'heure du décès;
- 3° la mention de l'affection accidentelle ou pathologique grave et incurable dont souffrait le patient;
- 4° la nature de la souffrance qui était constante et insupportable;
- 5° les raisons pour lesquelles cette souffrance a été qualifiée d'insupportable;
- 6° les éléments qui ont permis de s'assurer que la demande a été formulée de manière volontaire, réfléchie et répétée et sans pression extérieure;
- 7° si l'on pouvait estimer que le décès aurait lieu à brève échéance;
- 8° s'il existe une déclaration de volonté;

9° de procedure die de arts gevolgd heeft;

10° de hoedanigheid van de geraadpleegde arts of artsen, het advies en de data van die raadplegingen;

11° de hoedanigheid van de personen die door de arts geraadpleegd zijn en de data van die raadplegingen;

12° de wijze waarop de euthanasie is toegepast en de gebruikte middelen.

Art. 8. De commissie onderzoekt het volledig ingevulde registratiedocument dat haar door de behandelende arts is overgezonden. Zij gaat op basis van het tweede deel van het registratiedocument na of de euthanasie is uitgevoerd onder de voorwaarden en volgens de procedure bepaald in deze wet. In geval van twijfel kan de commissie bij gewone meerderheid besluiten om de anonimiteit op te heffen. Zij neemt dan kennis van het eerste deel van het registratiedocument. De commissie kan aan de behandelende arts elk element uit het medisch dossier dat betrekking heeft op de euthanasie opvragen.

De commissie spreekt zich binnen twee maanden uit. Is de commissie van oordeel bij beslissing genomen door een tweede meerderheid dat de in deze wet bepaalde voorwaarden niet zijn nageleefd, dan zendt zij het dossier over aan de procureur des Konings van de plaats van overlijden van de patiënt. Als bij het opheffen van de anonimiteit blijkt dat er feiten of omstandigheden bestaan waardoor de onafhankelijkheid of de onpartijdigheid van het oordeel van een lid van de commissie in het gedrang komt, zal dit lid zich verschonen of kunnen gewraakt worden bij de behandeling van deze zaak in de commissie.

Art. 9. Ten behoeve van de Wetgevende Kamers stelt de commissie de eerste keer binnen twee jaar na de inwerkingtreding van deze wet en nadien tweemaal:

a) een statistisch verslag op waarin de informatie is verwerkt uit het tweede deel van het volledig ingevulde registratiedocument dat de artsen haar overeenkomstig artikel 8 hebben overgezonden;

b) een verslag op waarin de toepassing van de wet wordt aangegeven en geëvalueerd;

c) in voorkomend geval, aanbevelingen op die kunnen leiden tot een wetgevend initiatief en/of andere maatregelen inzake de uitvoering van deze wet.

Teneinde deze opdrachten te vervullen, kan de commissie alle bijkomende inlichtingen inwinnen bij de diverse overheidsdiensten en instellingen. De inlichtingen die de commissie inwint zijn vertrouwelijk. Geen van deze documenten mag de identiteit vermelden van personen die genoemd worden in de dossiers die aan de commissie zijn overgezonden in het kader van haar controletaak zoals bepaald in artikel 8. De commissie kan besluiten om aan universitaire onderzoeksteams die een gemotiveerd verzoek daartoe doen, statistische en zuiver technische gegevens mee te delen, met uitsluiting van alle persoonsgegevens. Zij kan deskundigen horen.

Art. 10. De Koning stelt een administratief kader ter beschikking van de commissie voor het uitvoeren van haar wettelijke opdrachten. De formatie en het taalkader van het administratief personeel worden bij koninklijk besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad, op voordracht van de minister bevoegd voor de Volksgezondheid en de minister bevoegd voor de Justitie.

Art. 11. De werkingskosten en de personeelskosten van de commissie, alsook de vergoeding van haar leden, komen voor de ene helft ten laste van de begroting van de minister bevoegd voor de Volksgezondheid en voor de andere helft ten laste van de begroting van de minister bevoegd voor de Justitie.

9 ° la procédure suivie par le médecin;

10° la qualification du ou des médecins consultés, l'avis et les dates de ces consultations;

11° la qualité des personnes consultées par le médecin, et les dates de ces consultations;

12° la manière dont l'euthanasie a été effectuée et les moyens utilisés.

Art. 8. La commission examine le document d'enregistrement dûment complété que lui communique le médecin. Elle vérifie, sur la base du deuxième volet du document d'enregistrement, si l'euthanasie a été effectuée selon les conditions et la procédure prévues par la présente loi. En cas de doute, la commission peut décider, à la majorité simple, de lever l'anonymat. Elle prend alors connaissance du premier volet du document d'enregistrement. Elle peut demander au médecin traitant de lui communiquer tous les éléments du dossier médical relatifs à l'euthanasie. Elle se prononce dans un délai de deux mois.

Lorsque, par décision prise à la majorité des deux tiers, la commission estime que les conditions prévues par la présente loi n'ont pas été respectées, elle envoie le dossier au procureur du Roi du lieu du décès du patient. Lorsque la levée de l'anonymat fait apparaître des faits ou des circonstances susceptibles d'affecter l'indépendance ou l'impartialité du jugement d'un membre de la commission, ce membre se récusera ou pourra être récusé pour l'examen de cette affaire par la commission.

Art. 9. La commission établit à l'intention des Chambres législatives, la première fois dans les deux ans de l'entrée en vigueur de la présente loi, et, par la suite, tous les deux ans :

a) un rapport statistique basé sur les informations recueillies dans le second volet du document d'enregistrement que les médecins lui remettent complété en vertu de l'article 8;

b) un rapport contenant une description et une évaluation de l'application de la présente loi;

c) le cas échéant, des recommandations susceptibles de déboucher sur une initiative législative et/ou d'autres mesures concernant l'exécution de la présente loi.

Pour l'accomplissement de ces missions, la commission peut recueillir toutes les informations utiles auprès des diverses autorités et institutions. Les renseignements recueillis par la commission sont confidentiels. Aucun de ces documents ne peut contenir l'identité d'aucune personne citée dans les dossiers remis à la commission dans le cadre du contrôle prévu à l'article 8. La commission peut décider de communiquer des informations statistiques et purement techniques, à l'exclusion de toutes données à caractère personnel, aux équipes universitaires de recherche qui en feraient la demande motivée. Elle peut entendre des experts.

Art. 10. Le Roi met un cadre administratif à la disposition de la commission en vue de l'accomplissement de ses missions légales. Les effectifs et le cadre linguistique du personnel administratif sont fixés par arrêté royal délibéré en Conseil des ministres, sur proposition des ministres qui ont la Santé publique et la Justice dans leurs attributions.

Art. 11. Les frais de fonctionnement et les frais de personnel de la commission, ainsi que la rétribution de ses membres sont imputés par moitié aux budgets des ministres qui ont la Justice et la Santé publique dans leurs attributions.

Art. 12. Eenieder die, in welke hoedanigheid ook, zijn medewerking verleent aan de toepassing van deze wet, is verplicht tot geheimhouding van de gegevens die hem in de uitoefening van zijn opdracht worden toevertrouwd en die hiermee verband houden. Artikel 458 van het Strafwetboek is op hem van toepassing.

Art. 13. Binnen zes maanden na het indienen van het eerste verslag en, in voorkomend geval, van de aanbevelingen van de commissie, bedoeld in artikel 9, vindt hierover een debat plaats in de Wetgevende Kamers. Die termijn van zes maanden wordt geschorst gedurende de periode dat de Wetgevende Kamers onthouden zijn en/of dat er geen regering is die het vertrouwen heeft van de Wetgevende Kamers.

HOOFDSTUK VI. — Bijzondere bepalingen

Art. 14. Het verzoek en de wilsverklaring bedoeld in de artikelen 3 en 4 van deze wet hebben geen dwingende waarde.

Geen arts kan worden gedwongen euthanasie toe te passen. Geen andere persoon kan worden gedwongen mee te werken aan het toepassen van euthanasie. Weigert de geraadpleegde arts euthanasie toe te passen, dan moet hij dit de patiënt of de eventuele vertrouwenspersoon tijdig laten weten waarbij hij de redenen van zijn weigering toelicht. Berust zijn weigering op een medische grond dan wordt die in het medisch dossier van de patiënt opgetekend. De arts die weigert in te gaan op een euthanasieverzoek moet, op verzoek van de patiënt of de vertrouwenspersoon, het medisch dossier van de patiënt meedelen aan de arts die is aangewezen door de patiënt of de vertrouwenspersoon.

Art. 15. Een persoon die overlijdt ten gevolge van euthanasie toegepast met toepassing van de voorwaarden gesteld door deze wet, wordt geacht een natuurlijke dood te zijn gestorven wat betreft de uitvoering van de overeenkomsten waarbij hij partij was, en met name de verzekeringsovereenkomsten. De bepalingen van artikel 909 van het Burgerlijk Wetboek zijn mede van toepassing op de in artikel 3 bedoelde leden van het verplegend team.

Art. 16. Deze wet treedt in werking ten laatste drie maanden nadat ze in het *Belgisch Staatsblad* is bekendgemaakt. Kondigen deze wet af, bevelen dat zij met 's Lands zegel zal worden bekleed en door het *Belgisch Staatsblad* zal worden bekendgemaakt.

Brussel, 28 mei 2002.

ALBERT

Van Koningswege :

De minister van Justitie,

M. VERWILGHEN

Met 's Lands zegel gezegeld :

De minister van Justitie,

M. VERWILGHEN

Art. 12. Quiconque prête son concours, en quelque qualité que ce soit, à l'application de la présente loi, est tenu de respecter la confidentialité des données qui lui sont confiées dans l'exercice de sa mission et qui ont trait à l'exercice de celle-ci. L'article 458 du Code pénal lui est applicable.

Art. 13. Dans les six mois du dépôt du premier rapport et, le cas échéant, des recommandations de la commission, visés à l'article 9, les Chambres législatives organisent un débat à ce sujet. Ce délai de six mois est suspendu pendant la période de dissolution des Chambres législatives et/ou d'absence de gouvernement ayant la confiance des Chambres législatives.

CHAPITRE VI. — Dispositions particulières

Art. 14. La demande et la déclaration anticipée de volonté telles que prévues aux articles 3 et 4 de la présente loi n'ont pas de valeur contraignante. Aucun médecin n'est tenu de pratiquer une euthanasie. Aucune autre personne n'est tenue de participer à une euthanasie.

Si le médecin consulté refuse de pratiquer une euthanasie, il est tenu d'en informer en temps utile le patient ou la personne de confiance éventuelle, en en précisant les raisons. Dans le cas où son refus est justifié par une raison médicale, celle-ci est consignée dans le dossier médical du patient. Le médecin qui refuse de donner suite à une requête d'euthanasie est tenu, à la demande du patient ou de la personne de confiance, de communiquer le dossier médical du patient au médecin désigné par ce dernier ou par la personne de confiance.

Art. 15. La personne décédée à la suite d'une euthanasie dans le respect des conditions imposées par la présente loi est réputée décédée de mort naturelle pour ce qui concerne l'exécution des contrats auxquels elle était partie, en particulier les contrats d'assurance. Les dispositions de l'article 909 du Code civil sont applicables aux membres de l'équipe soignante visés à l'article 3.

Art. 16. La présente loi entre en vigueur au plus tard trois mois après sa publication au *Moniteur belge*. Promulguons la présente loi, ordonnons qu'elle soit revêtue du sceau de l'État et publiée par le *Moniteur belge*.

Bruxelles, le 28 mai 2002.

ALBERT

Par le Roi :

Le ministre de la Justice,

M. VERWILGHEN

Scellé du sceau de l'État :

Le ministre de la Justice,

M. VERWILGHEN

BIJLAGE 2

Koninklijk besluit van 28 maart 2007 houdende benoeming van de leden van de federale controle- en evaluatiecommissie ingesteld inzake de toepassing van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie

28 MAART 2007. — Koninklijk besluit houdende benoeming van de leden van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie ingesteld inzake de toepassing van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie

ALBERT II, Koning der Belgen,

Aan allen die nu zijn en hierna wezen zullen, Onze Groet.

Gelet op de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, inzonderheid op artikel 6;

Gelet op het koninklijk besluit van 2 augustus 2002 houdende benoeming van de leden van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie ingesteld inzake de toepassing van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie;

Gelet op de dubbele lijst van kandidaten, voorgedragen door de Senaat, van 30 november 2006;

Op de voordracht van Onze minister van Volksgezondheid en van Onze minister van Justitie en op het advies van Onze in Raad vergaderde ministers,

Hebben Wij besloten en besluiten Wij :

Artikel 1. Worden benoemd tot effectieve leden van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie ingesteld inzake de toepassing van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, hierna te noemen « de Commissie » :

1° in de hoedanigheid van doctor in de geneeskunde :

- Distelmans, W. (NI), Weert-Bornem;
- De Groot, E. (NI), Boom;
- Englert, M. (Fr), Brussel;
- Mathys, R. (NI), Antwerpen;
- Van Emelen, M. (NI), Genk;
- Bron, D. (Fr), Linkebeek;
- Maassen, R. (Fr), Luik;
- Vandeville, J. (Fr), Lasne;

2° in de hoedanigheid van hoogleraar in de rechten aan een Belgische universiteit, of advocaat :

- Van Neste, F. (NI), Antwerpen;
- De Bondt, W. (NI), Gent;
- Lallemand, R. (Fr), Brussel;
- Leleu, Y.-H. (Fr), Luik;

3° als leden afkomstig uit kringen die belast zijn met de problematiek van ongeneeslijk zieke patiënten :

- Bauwens, S. (NI), Meise;
- De Maegd, M. (NI), Schaarbeek;
- Magnette, G. (Fr), Villance;

ANNEXE 2

Arrêté royal du 28 mars 2007 portant nomination des membres de la Commission fédérale de contrôle et d'évaluation de l'application de la loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie

28 MARS 2007. — Arrêté royal portant nomination des membres de la Commission fédérale de Contrôle et d'Évaluation de l'application de la loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie

ALBERT II, Roi des Belges,

À tous, présents et à venir, Salut.

Vu la loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie, notamment l'article 6;

Vu l'arrêté royal du 2 août 2002 portant nomination des membres de la Commission fédérale de Contrôle et d'Évaluation de l'application de la loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie;

Vu la liste double des candidats présentée par le Sénat, en date du 30 novembre 2006;

Sur la proposition de Notre ministre de la Santé publique et de Notre ministre de la Justice et de l'avis de Nos ministres qui ont délibéré en Conseil,

Nous avons arrêté et arrêtons :

Article 1er. Sont nommés en qualité de membres effectifs de la Commission fédérale de contrôle et d'évaluation de l'application de la loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie, ci-après dénommée « la Commission » :

1° en tant que docteurs en médecine :

- Distelmans, W. (NI), Weert-Bornem;
- De Groot, E. (NI), Boom;
- Englert, M. (Fr), Bruxelles;
- Mathys, R. (NI), Anvers;
- Van Emelen, M. (NI), Genk;
- Bron, D. (Fr), Linkebeek;
- Maassen, P. (Fr), Liège;
- Vandeville, J. (Fr), Lasne;

2° en tant que professeurs de droit dans une université belge, ou avocats :

- Van Neste, F. (NI), Anvers;
- De Bondt, W. (NI), Gand;
- Lallemand, R. (Fr), Bruxelles;
- Leleu, Y.-H. (Fr), Liège;

3° en tant que membres issus des milieux chargés de la problématique des patients atteints d'une maladie incurable :

- Bauwens, S. (NI), Meise;
- De Maegd, M. (NI), Schaarbeek;
- Magnette, G. (Fr), Villance;

— Herremans, J. (Fr), Brussel.

Art. 2. § 1. Worden tot plaatsvervangende leden benoemd van de Commissie:

1° in de hoedanigheid van doctor in de geneeskunde:

- Van Belle, S. (NL), Galmaarden;
- Van den Eynde, B. (NL), Mortsel;
- Damas, F. (Fr), Luik;
- Proot, L. (NL), Oostkamp;
- Claes, R. (NL), Vilvoorde;
- Thomas, J.-M. (Fr), Brussel;
- Figa, B. (Fr), Brussel;
- Desmedt, M. (Fr), Waterloo;

2° in de hoedanigheid van hoogleraar in de rechten aan een Belgische universiteit, of advocaat:

- Keuleneer, F. (NL), Brussel;
- Magits, M. (NL), Brussel;
- Panier, Chr. (Fr), Floreffe;
- Genicot, G. (Fr), Boncelles;

3° als leden afkomstig uit kringen die belast zijn met de problematiek van ongeneeslijk zieke patiënten:

- Geuens, A. (NL), Lommel;
- Dijkhoffz, W. (NL), Antwerpen;
- Laurent, C. (Fr), Villance.

§ 2. Ze worden respectievelijk tot plaatsvervanger benoemd in dezelfde orde van opvolging als bepaald in artikel 1.

Art. 3. Het koninklijk besluit van 2 augustus 2002 houdende benoeming van de leden van de Federale Controle- en Evaluatiecommissie ingesteld inzake de toepassing van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, wordt opgeheven.

Art. 4. Onze minister van Volksgezondheid en Onze minister van Justitie zijn, ieder wat hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit.

Gegeven te Brussel, 28 maart 2007.

ALBERT

Van Koningswege:

De minister van Volksgezondheid,

R. DEMOTTE

De minister van Justitie,

Mevr. L. ONKELINX

— Herremans, J. (Fr), Bruxelles.

Art. 2. § 1. Sont nommés en qualité de membres suppléants de la Commission:

1° en tant que docteurs en médecine:

- Van Belle, S. (NL), Galmaarden;
- Van den Eynde, B. (NL), Mortsel;
- Damas, F. (Fr), Liège;
- Proot, L. (NL), Oostkamp;
- Claes, P. (NL), Vilvoorde;
- Thomas, J.-M. (Fr), Bruxelles;
- Figa, B. (Fr), Bruxelles;
- Desmedt, M. (Fr), Waterloo;

2° en tant que professeurs de droit dans une université belge, ou avocats:

- Keuleneer, F. (NL), Bruxelles;
- Magits, M. (NL), Bruxelles;
- Panier, Chr. (Fr), Floreffe;
- Genicot, G. (Fr), Boncelles;

3° en tant que membres issus des milieux chargés de la problématique des patients atteints d'une maladie incurable:

- Geuens, A. (NL), Lommel;
- Dijkhoffz, W. (NL), Anvers;
- Laurent, C. (Fr), Villance.

§ 2. Ils sont appelés à suppléer respectivement les membres effectifs de la Commission selon l'ordre déterminé à l'article 1er.

Art. 3. L'arrêté royal du 2 août 2002 portant nomination des membres de la Commission fédérale de contrôle et d'évaluation de l'application de la loi du 28 mai 2002 relative à l'euthanasie, est abrogé.

Art. 4. Notre ministre de la Santé publique et Notre ministre de la Justice sont, chacun en ce qui le concerne, chargés de l'exécution du présent arrêté.

Donné à Bruxelles, le 28 mars 2007.

ALBERT

Par le Roi:

Le ministre de la Santé publique,

R. DEMOTTE

La ministre de la Justice,

Mme L. ONKELINX

BIJLAGE 3

Het registratiedocument goedgekeurd op 17 februari 2004

REGISTRATIEDOCUMENT EUTHANASIE

Formulier bij aangetekend schrijven met ontvangstbewijs te zenden naar de Federale Controle- en Evaluatiecommissie voor de toepassing van de wet betreffende de euthanasie, binnen de vier werkdagen na de euthanasie, op volgend adres :

Federale Controle- en Evaluatiecommissie (FCEEC) Zelfbestuursstraat 4 1070 Brussel

De verwijzingen naar de wetsartikelen in dit document, hebben betrekking op de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie. (*Belgisch Staatsblad* van 22 juni 2002).

Overeenkomstig de wet betreffende de euthanasie wordt in het registratieformulier een onderscheid gemaakt tussen de euthanasie uitgevoerd op basis van een «verzoek om euthanasie» en de euthanasie uitgevoerd op basis van een voorafgaande «wilsverklaring».

Het verzoek om euthanasie betreft de vraag om euthanasie van een zieke patiënt, die zich in een medisch uitzichtloze toestand bevindt van aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet kan gelenigd worden en dat het gevolg is van een ernstige en ongeneeslijke door ziekte of ongeval veroorzaakte aandoening (art. 3).

Daarentegen wordt met een voorafgaande wilsverklaring op voorhand om euthanasie gevraagd, voor het geval men, op een later moment in het leven, niet meer met bewustzijn zou belanden en deze toestand onomkeerbaar zou zijn en men zou lijden aan een ernstige door ziekte of ongeval veroorzaakte aandoening (art. 4).

ANNEXE 3

Le document d'enregistrement en vigueur depuis le 17 février 2004

DOCUMENT D'ENREGISTREMENT EUTHANASIE

Formulaire à envoyer par lettre recommandée avec accusé de réception à la Commission fédérale de contrôle et d'évaluation de l'application de la loi relative à l'euthanasie dans les quatre jours ouvrables qui suivent l'euthanasie à l'adresse suivante :

Commission fédérale de contrôle et d'évaluation (CFCEE) Rue de l'Autonomie 4 1070 Bruxelles

Les renvois aux articles dans ce document se réfèrent à la loi relative à l'euthanasie du 28 mai 2002 (*Moniteur belge* du 22 juin 2002).

Conformément à la loi relative à l'euthanasie, une distinction est faite dans le formulaire d'enregistrement entre une euthanasie pratiquée sur base d'une «demande d'euthanasie» et une euthanasie pratiquée sur base d'une «déclaration anticipée».

La demande d'euthanasie est une demande faite par un malade qui se trouve dans une situation médicale sans issue et fait état d'une souffrance physique ou psychique constante et insupportable qui ne peut être apaisée et qui résulte d'une affection accidentelle ou pathologique grave et incurable (art. 3).

Par contre, une déclaration anticipée est une demande d'euthanasie faite à l'avance pour le cas où on se trouverait, à un moment ultérieur de la vie, dans une situation d'inconscience irréversible et qu'on souffrirait d'une affection accidentelle ou pathologique grave et incurable (art. 4).

DEEL I

Persoonlijke informatie met betrekking tot de patiënt(e), de arts, de geraadpleegde artsen en anderen.

Dit deel is strikt vertrouwelijk. Het moet door de arts worden verzegeld en mag slechts bij beslissing van de commissie worden geopend. Het mag in geen geval gebruikt worden voor de evaluatietask van de commissie ten behoeve van de wetgevende kamers.

1. de patiënt(e)

1.1 naam :

1.2 voornaam :

1.3 woonplaats :

2. de arts

2.1 naam :

2.2 voornaam :

2.3 registratienummer RIZIV :

2.4 woonplaats :

3. artsen waarvan de raadpleging verplicht is :

3.1 een andere arts (in ieder geval, art 3, § 2, 3° en art. 4, § 2, 1°)

naam :

voornaam :

woonplaats :

registratienummer RIZIV :

datum van raadpleging :

3.2 indien de arts van oordeel is dat de patiënt niet binnen afzienbare tijd zal overlijden, een tweede geraadpleegde arts (art.3, § 3, 1°) :

naam :

voornaam :

woonplaats :

registratienummer RIZIV :

datum raadpleging :

4. andere personen (zoals o.m. voorzien in art.3, §2, 4°, 5°, 6° en art. 4, § 2, 2°, 3°, 4°)

4.1 naam :

voornaam:

hoedanigheid :

woonplaats :

datum raadpleging :

4.2 naam :

voornaam :

hoedanigheid:

woonplaats :

datum raadpleging :

4.3 naam :

voornaam :

hoedanigheid:

woonplaats :

datum raadpleging :

4.4 naam :

voornaam :

hoedanigheid:

woonplaats :

datum raadpleging :

4.5 naam :

voornaam :

hoedanigheid:

woonplaats :

datum raadpleging :

4.6 Als het gaat om een euthanasie uitgevoerd op basis van een voorafgaande wilsverklaring

naam van de eventueel aangeduide 1ste vertrouwenspersoon :

voornaam :

datum raadpleging :

naam van de eventueel aangeduide 2ste vertrouwenspersoon :

voornaam :

datum raadpleging :

DATUM, HANDTEKENING EN STEMPEL VAN DE ARTS

DEEL II**Voorwaarden en procedure waaronder de euthanasie werd uitgevoerd**

Ook dit deel van het document is strikt vertrouwelijk ; het zal dienen om de commissie toe te laten na te gaan of de euthanasie is uitgevoerd volgens de voorwaarden en procedure bepaald in de wet.

Het mag geen naam bevatten (noch van de patiënt, de arts, de instelling, enz.)

1. de patiënt(e) (naam niet vermelden)

plaats en datum van geboorte :

geslacht :

2. het overlijden

datum van overlijden (d,m,j) :

uur van overlijden : h

plaats van overlijden (aankruisen) :

thuis ☐ ouderenzorgvoorziening ☐

ziekenhuis ☐ andere ☐

3. aard van de ernstige en ongeneeslijke door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening waaraan de patiënt(e) leed (preciese diagnose) : (max. 6 regels) :

Indien de euthanasie werd uitgevoerd bij een patiënt(e) die niet meer bij bewustzijn was, op basis van een voorafgaande wilsverklaring, de punten 4 tot en met 12 overslaan en onmiddellijk naar punt 13 gaan.

4. aard en beschrijving van het aanhoudend en ondraaglijk lijden :**5. redenen waarom dit lijden niet kon worden gelenigd :**

6. elementen ter staving dat het verzoek vrijwillig, overwogen en herhaald is en niet tot stand is gekomen als gevolg van externe druk :

7. kon aangenomen worden dat de patiënt(e) binnen afzienbare termijn zou overlijden ?

ja ☐

neen ☐

8. procedure gevolgd door de arts (art. 3) (aankruisen en vervolledigen indien nodig)

☐ het bestaan van een op schrift gesteld verzoek om euthanasie (art.3,§ 4)

datum van het verzoek :

☐ opgesteld, gedateerd en getekend door de patiënt(e)

of

☐ opgesteld, gedateerd en getekend zijn, in bijzijn van een arts, door een meerderjarige derde die gekozen is door de patiënt(e) en geen materieel belang heeft bij het overlijden van de betrokkene

de redenen vermeld waarom de patiënt(e) niet in staat was zijn/haar verzoek op schrift te stellen en te tekenen ☐

☐ de patiënt(e) informeren over zijn/haar gezondheidstoestand en zijn/haar

levensverwachtingen (art. 3,§ 2,1°)

☐ overleg met de patiënt(e) over het verzoek tot euthanasie (art. 3, § 2, 1°)

☐ de patiënt(e) informeren over de resterende therapeutische mogelijkheden en gevolgen (art 3, §2, 1°)

☐ de patiënt(e) informeren van palliatieve zorg en consequenties (art.3, §2, 1°)

☐ aanhoudend fysiek of psychisch lijden van de patiënt(e) (art.3, §2, 2°)

☐ herhaald verzoek tot euthanasie (art.3, §2, 2°)

☐ het verzoek om euthanasie met leden van het verplegend team bespreken (art.3, §2, 4°)

☐ het verzoek om euthanasie met naasten aangeduid door de patiënt(e) bespreken (art.3, §2, 5°)

☐ het verzoek om euthanasie met de personen die hij/zij wenste te ontmoeten bespreken (art.3, §2, 6°)

☐ het verloop van de gevolgde procedure en de geschreven documenten zijn opgetekend in het medisch dossier (art.3, §5)

9. onafhankelijke artsen waarvan de raadpleging verplicht is (identiteit niet vermelden) :

9.1 een andere arts (in ieder geval, art 3, §2, 3°)

hoedanigheid arts :

datum van raadpleging voor wat betreft de ernstige en ongeneeslijke aard van de aandoening en het aanhoudend ondraaglijk en niet te lenigen lijde:

advies van de op die punten geraadpleegde arts (volgens zijn geschreven verslag) :

9.2 eventueel een tweede arts (in het geval voorzien in art. 3, §3, 1°)

hoedanigheid arts :

datum van raadpleging voor wat betreft het aanhoudend en ondraaglijk en niet te lenigen lijden en het vrijwillig, overwogen en herhaald karakter van het verzoek :

advies van de op die punten geraadpleegde arts (volgens zijn geschreven verslag) :

10. geraadpleegde andere personen of instanties (identiteit niet vermelden)

10.1 hoedanigheid :

datum raadpleging :

10.2 hoedanigheid :

datum raadpleging :

10.3 hoedanigheid :

datum raadpleging :

10.4 hoedanigheid :

datum raadpleging :

10.5 hoedanigheid :

datum raadpleging :

11. de wijze waarop en de middelen waarmee de euthanasie werd toegepast :

12. bijkomende inlichtingen die de arts wenst te verstrekken :

De punten 13 tot en met 19 hieronder betreffen een euthanasie uitgevoerd bij een patiënt(e) die niet meer bij bewustzijn was, op basis van een voorafgaande wilsverklaring

13. ☐ bestaan van een behoorlijk opgemaakte voorafgaande wilsverklaring volgens het model vastgesteld bij K.B. van 2 april 2003 :

Aanstippen en vervullen :

datum van deze verklaring ☐

opgesteld, gedateerd en getekend door de patiënt(e) opgesteld, gedateerd en getekend, indien de patiënt(e) fysiek daartoe niet in staat was, door een meerderjarige derde die geen materieel belang heeft bij het overlijden van de betrokkene ☐

de redenen van die onmogelijkheid worden opgegeven ☐

een medisch attest dat die onmogelijkheid vaststelt is toegevoegd ☐

één of meerdere vertrouwenspersonen werden aangeduid ☐

☐ het verloop van de gevolgde procedure en de geschreven documenten zijn opgetekend in het medisch dossier (art. 4, § 2, 4°)

14. de bewusteloze toestand van de patiënt(e) was onomkeerbaar ☐

15. ☐ onafhankelijk geraadpleegde arts (art.4, § 2, 1°) :

hoedanigheid van de arts :

datum van de raadpleging :

advies van de arts betreffende de onomkeerbare medische toestand van de patiënt(e):

16. ☐ onderhoud met de eventueel in de voorafgaande wilsverklaring aangeduide vertrouwensperso(o)n(en) (art .4, § 2, 3°)

☐ onderhoud met het verzorgend team (art. 4, § 2, 2°)

☐ onderhoud met de naasten van de patiënt(e), aangeduid door de vertrouwenspersoon (art.4, §2, 4°)

17. andere geraadpleegde personen of instanties (naam niet vermelden) :

17.1 hoedanigheid :

datum raadpleging :

17.2 hoedanigheid :

datum raadpleging :

17.3 hoedanigheid :

datum raadpleging :

17.4 hoedanigheid :

datum raadpleging :

18. de wijze waarop en de middelen waarmee de euthanasie werd toegepast :

19. bijkomende inlichtingen die de arts wenst te verstrekken :

VOLET I

Informations personnelles relatives au/à la patient(e), au médecin, aux médecins consultés et à d'autres personnes.

Ce volet est strictement confidentiel. Il doit être scellé par le médecin et ne peut être ouvert que par décision de la commission. Il ne peut en aucun cas servir de base à la mission d'évaluation de la commission à l'intention des chambres législatives.

1. le/la patient(e)

1.1 nom :

1.2 prénoms :

1.3 domicile :

2. le médecin

2.1 nom :

2.2 prénoms :

2.3 numéro d'enregistrement INAMI :

2.4 domicile :

3. médecins consultés obligatoirement :

3.1 un autre médecin (dans tous les cas, art.3, §2, 3° et art.4, §2, 1°)

nom :

prénom :

domicile :

numéro d'enregistrement INAMI :

date de la consultation :

3.2 si le médecin était d'avis que le décès n'interviendrait manifestement pas à brève échéance
deuxième médecin consulté (art.3, §3, 1°) :

nom :

prénom :

domicile :

numéro d'enregistrement INAMI :

date de la consultation :

4. autres personnes (celles envisagées entre autres à l'art.3 §2, 4°, 5°, 6° et art.4 §2,2°,3°,4°)

4.1 nom :

prénom :

qualité :

domicile :

date de la consultation :

4.2 nom :

prénom :

qualité :

domicile :

date de la consultation :

4.3 nom :

prénom :

qualité :

domicile :

date de la consultation :

4.4 nom :

prénom :

qualité :

domicile :

date de la consultation :

4.5 nom :

prénom :

qualité :

domicile :

date de la consultation :

4.6 S'il s'agit d'une euthanasie pratiquée sur base d'une déclaration anticipée

nom de la 1ère personne de confiance éventuellement désignée :

prénom :

date de la consultation :

nom de la 2e personne de confiance éventuellement désignée :

prénom :

date de la consultation :

DATE, SIGNATURE ET CACHET DU MEDECIN

VOLET IIConditions et procédure à suivre dans le cadre de l'euthanasie

Ce volet est également confidentiel ; il servira de base au contrôle de la commission afin de vérifier si l'euthanasie a été effectuée selon les conditions et les procédures prévues par la loi.

Il ne doit comporter aucun nom (patient, médecin, institution, etc)

1. le/la patient(e) (ne pas mentionner son identité)

lieu et date de naissance :

sexe :

2. le décès

date du décès (j,m,a) :

heure du décès : h

lieu du décès (cocher la case qui convient) :

domicile ☐

maison de repos et de soins ☐

hôpital ☐

autre ☐

3. nature de l'affection accidentelle ou pathologique grave et incurable dont souffrait le/la patient(e) (diagnostic précis) : (en maximum 6 lignes) :

S'il s'agit d'une euthanasie d'un(e) patient(e) inconscient(e) pratiquée sur base d'une déclaration anticipée antérieurement établie, passer les points 4 à 12 et aller directement au point 13.

4. nature et description de la souffrance constante et insupportable :**5. raisons pour lesquelles cette souffrance a été qualifiée d'inaféable :**

6. éléments qui ont permis de s'assurer que la demande a été formulée de manière volontaire, réfléchie et répétée et sans pression extérieure :

7. pouvait-on estimer que le/la patient(e) allait décéder à brève échéance ?

oui ☐

non ☐

8. procédure suivie par le médecin (art.3) (cocher et compléter si nécessaire)

☐ existence d'une demande d'euthanasie actée par écrit (art.3, §4)

date de la demande :

☐ rédigée, datée et signée par le/la patient(e)

ou

☐ si le/la patient(e) en était physiquement incapable, actée, en présence du médecin, par une personne majeure de son choix qui ne peut avoir aucun intérêt matériel à son décès

les raisons pour lesquelles le/la patient(e) n'était pas en état de formuler sa demande par écrit y sont mentionnées ☐

☐ information du/de la patient(e) sur son état de santé et sur son espérance de vie (art. 3, §2, 1°)

☐ concertation avec le/la patient(e) sur sa demande d'euthanasie (art. 3, § 2, 1°)

☐ information du/de la patient(e) sur les possibilités thérapeutiques encore envisageables et leurs conséquences (art 3, §2, 1°)

☐ information du/de la patient(e) sur les possibilités qu'offrent les soins palliatifs et leurs conséquences (art.3, §2, 1°)

☐ persistance de la souffrance physique ou psychique du/de la patient(e) (art.3, §2, 2°)

☐ demande réitérée d'euthanasie (art.3, §2, 2°)

☐ entretien avec l'équipe soignante ou les membres de celle-ci au sujet de la demande (art.3, §2, 4°)

☐ entretien avec les proches désignés par le/la patient(e) au sujet de la demande (art.3, §2, 5°)

☐ entretien du/de la patient(e) avec les personnes qu'il/elle souhaitait rencontrer (art.3, §2, 6°)

☐ l'ensemble de la procédure suivie ainsi que les documents écrits sont consignés au dossier médical (art.3, §5)

9. médecins indépendants à consulter obligatoirement (ne pas mentionner leur identité) :

9.1 un autre médecin (dans tous les cas, art 3, §2, 3°)

qualification du médecin :

date de la consultation quant au caractère grave incurable de l'affection et au caractère constant, insupportable et inapaisable de la souffrance:

avis du médecin consulté sur ces points (selon son rapport écrit) :

9.2 éventuellement un deuxième médecin (dans le cas prévu à l'art. 3, §3, 1°)

qualification du médecin :

date de la consultation quant au caractère constant, insupportable et inapaisable de la souffrance et au caractère volontaire, réfléchi et répété de la demande:

avis du médecin consulté sur ces points (selon son rapport écrit) :

10. autres personnes ou instances consultées (ne pas mentionner leur identité)

10.1 qualité :

date de la consultation :

10.2 qualité :

date de la consultation :

10.3 qualité :

date de la consultation :

10.4 qualité :

date de la consultation :

10.5 qualité :

date de la consultation :

11. manière dont l'euthanasie a été pratiquée et moyens utilisés :

12. informations complémentaires que le médecin souhaiterait donner :

Les points 13 à 19 ci-dessous concernent une euthanasie d'un(e) patient(e) inconscient(e) pratiquée sur base d'une déclaration anticipée antérieurement établie.

13. ☐ existence d'une déclaration anticipée établie suivant le modèle défini par l'AR du 2 avril 2003 (cocher et compléter si nécessaire) : date de cette déclaration : établie par le déclarant lui-même ☐ établie par un tiers majeur qui n'a aucun intérêt matériel au décès du/de la patient(e) si le/la patient(e) était physiquement incapable de le faire ☐ les raisons de cette incapacité sont données ☐ une attestation médicale certifiant cette incapacité est jointe ☐ une ou plusieurs personnes de confiance sont désignées ☐ ☐ l'ensemble de la procédure suivie ainsi que les documents écrits sont consignés au dossier médical (art.3, §5)
14. l'inconscience du/de la patient(e) était irréversible ☐
15. ☐ médecin indépendant consulté (art.4, §2, 1° de la loi) : qualification du médecin : date de la consultation : avis du médecin consulté quant à l'irréversibilité de la situation médicale du/de la patient(e):
16. ☐ entretien avec la ou les personne(s) de confiance éventuellement désignée(s) dans la déclaration anticipée (art.4, §2, 3°) ☐ entretien avec l'équipe soignante (art.4, §2, 2°) ☐ entretien avec les proches du/de la patient(e) désignés par la personne de confiance (art.4, §2, 4°)
17. autres personnes ou instances consultées (ne pas mentionner leur identité) : 17.1 qualité : date de la consultation : 17.2 qualité : date de la consultation : 17.3 qualité : date de la consultation : 17.4 qualité : date de la consultation :
18. manière dont l'euthanasie a été pratiquée et moyens utilisés :
19. informations complémentaires que le médecin souhaiterait donner :

BIJLAGE 4

Informatiebrochure voor de artsen

EEN WOORDJE TER INLEIDING

In het eerste tweejaarlijkse verslag van de commissie wordt gewezen op een aantal problemen waar artsen mee kampen bij de interpretatie van sommige wettelijke bepalingen.

De commissie is van oordeel dat de debatten en besprekingen die zij hierover heeft gehouden nuttig zouden kunnen zijn bij het oplossen van die problemen. Via deze brochure wil zij de artsen meer duidelijkheid verschaffen hieromtrent.

1. EUTHANASIE OP VERZOEK VAN DE PATIËNT VS. EUTHANASIE OP BASIS VAN EEN VOORAFGAANDE WILSVERKLARING

Gewoonlijk wordt euthanasie uitgevoerd naar aanleiding van een verzoek tot euthanasie. Dit is een verzoek geuit door een handelingsbekwame patiënt die bij bewustzijn is en zich in een medische toestand bevindt die voldoet aan de wettelijke voorwaarden om euthanasie uit te voeren. Het verzoek dient bevestigd te worden in een schriftelijk document dat door de patiënt opgesteld, ondertekend en gedateerd is. Indien de patiënt daar fysiek niet toe in staat is (bijvoorbeeld door verlamming) mag het verzoek, in het bijzijn van de arts, op schrift worden gesteld door een derde die gekozen is door de patiënt. De reden waarom de patiënt niet in staat is om zelf zijn verzoek op schrift te stellen wordt in het document vermeld. Het verzoek blijft geldig gedurende de hele tijdsspanne die nodig is voor het uitvoeren van de euthanasie, zelfs indien de patiënt, nadat hij zijn verzoek tot euthanasie heeft geuit, beland is in een toestand van bewusteloosheid. *De punten 1 tot 12 van deel II van het registratiedocument hebben betrekking op dit type euthanasie.*

In een aantal gevallen wordt euthanasie uitgevoerd op basis van een voorafgaande wilsverklaring. In dat geval gaat het om euthanasie bij een patiënt die vooraf (minder dan vijf jaar vóór het moment waarop betrokkene zijn wil niet meer kan uiten) een wilsverklaring heeft opgesteld volgens het model door de wet vereist (twee verplichte getuigen, eventuele aanduiding van een vertrouwenspersoon, enz.), waarin hij te kennen geeft dat hij wenst dat er euthanasie wordt toegepast in het geval hij, op een later moment in het leven, aan een ernstige door ziekte of ongeval veroorzaakte aandoening zou lijden en in een toestand van bewusteloosheid zou belanden. Er kan enkel rekening worden gehouden met deze voorafgaande wilsverklaring wanneer de patiënt niet meer bij bewustzijn is en deze toestand bovendien onomkeerbaar is.

In dat geval dienen punten 1 tot 3 en punten 13 tot 19 van deel II van het registratie-document te worden ingevuld.

2. INTERPRETATIE VAN DE UITDRUKKING «BINNEN AFZIENBARE TERMIJN OVERLIJDEN»

(PUNT 7 VAN DEEL II VAN HET REGISTRATIEDOCUMENT)

De commissie is van oordeel dat de patiënt «niet binnen afzienbare termijn» zal overlijden wanneer verwacht wordt dat de patiënt niet binnen de komende maanden zal overlijden. In de praktijk betekent dit dat enkel bij niet-evolutive of erg langzaam evoluerende aandoeningen de specifieke procedure moet worden

ANNEXE 4

Brochure à l'intention du corps médical

UN MOT D'INTRODUCTION

Le premier rapport bisannuel de la commission fait mention de quelques difficultés rencontrées par des médecins dans l'interprétation de certains termes de la loi.

La commission a estimé que ses délibérations et les discussions qui ont eu lieu en son sein concernant ces points pourraient être utiles pour lever ces difficultés. La présente brochure répond à cette intention.

1. EUTHANASIE PRATIQUEE À LA DEMANDE DU PATIENT ET EUTHANASIE PRATIQUEE SUR BASE D'UNE DÉCLARATION ANTICIPÉE D'EUTHANASIE

La demande d'euthanasie est le cas habituel. C'est une demande exprimée par un patient capable et conscient qui se trouve dans une situation médicale où les conditions mises par la loi pour pratiquer une euthanasie sont réunies. La demande doit être confirmée par un écrit du patient qui doit mentionner la demande, être signée et datée par lui; s'il en est physiquement incapable (par paralysie par exemple), elle peut être transcrite et signée par un tiers choisi par le patient, en présence du médecin. Les raisons pour lesquelles le patient n'est pas en état de l'écrire de sa main doivent y être indiquées. La demande reste valable pendant tout le temps nécessaire à la mise en œuvre de l'euthanasie, même si le patient devient inconscient pendant cette période. *Les points 1 à 12 du volet II du document d'enregistrement ont trait à ce type d'euthanasie.*

L'euthanasie pratiquée sur base d'une déclaration anticipée est une éventualité qui concerne un patient inconscient dont l'inconscience est irréversible et qui a rédigé antérieurement (endéans les cinq années précédant le début de l'impossibilité de manifester sa volonté) une déclaration suivant le modèle prévu par la loi (deux témoins obligatoires, désignation facultative d'une personne de confiance, etc.) où il demande qu'une euthanasie soit pratiquée dans le cas où, atteint d'une affection incurable grave à un moment ultérieur de la vie, il ne serait pas capable d'en faire la demande. Une telle déclaration ne peut être prise en considération que si le patient est dans un état d'inconscience irréversible.

Les points 1 à 3 et les points 13 à 19 du volet II du document d'enregistrement sont à compléter dans ce cas.

2. INTERPRÉTATION DES TERMES «DÉCÈS À BRÈVE ÉCHÉANCE»

(POINT 7 DU VOLET II DU FORMULAIRE D'ENREGISTREMENT)

La commission a considéré que l'échéance du décès doit être estimée «non brève» si la mort n'est pas attendue *dans les mois qui viennent*. En pratique, ceci signifie que seules les affections non évolutives ou très lentement évolutives doivent être considérées comme exigeant la procédure renforcée (deux consultants

gevolgd (twee consulents van wie één psychiater of één specialist in de aandoening in kwestie; een maand wachttijd na de datum van het schriftelijk verzoek).

Wanneer verwacht wordt dat de patiënt *binnen de komende dagen, weken of maanden* zal overlijden, kan men spreken van een overlijden « *binnen afzienbare termijn* ». Uit de besprekingen binnen de commissie omtrent de inschatting van de datum van overlijden door de arts, is gebleken dat, buiten de evidente gevallen, de behandelende arts de enige is die in staat is te beoordelen of de patiënt al dan niet binnen afzienbare termijn zal overlijden.

3. INTERPRETATIE VAN DE UITDRUKKING « ONDRAAGLIJK LIJDEN DAT NIET GELENIGD KAN WORDEN »

De commissie is van mening dat bepaalde objectieve factoren weliswaar kunnen wijzen op ondraaglijk lijden, maar dat dit grotendeels subjectief is en afhangt van de persoonlijkheid, de opvattingen en de waarden van de patiënt. Wat betreft de vraag of het lijden al dan niet gelenigd kan worden, moet men rekening houden met het recht van de patiënt om een pijnbehandeling of zelfs palliatieve zorg te weigeren, bijvoorbeeld wanneer deze behandeling bijwerkingen of toepassingswijzen zou inhouden die hij als ondraaglijk beschouwt. Niettemin is de commissie van oordeel dat in dergelijke gevallen de arts en de patiënt uitgebreid overleg dienen te plegen.

4. DE TAAK VAN DE CONSULENT(EN)

De taak van de arts(en) die de behandelende arts verplicht moet raadplegen alvorens tot euthanasie over te gaan, is duidelijk omschreven in de wet. Hij hoeft (zij hoeven) geen uitspraken te doen omtrent zijn (hun) principiële standpunt inzake euthanasie. De eerste verplichte consultant heeft tot taak om zich ervan te vergewissen dat

- a) de aandoening ongeneeslijk en ernstig is
- b) en dat het (fysiek of psychisch) lijden aanhoudend, ondraaglijk en niet te lenigen is.

Hij neemt inzage van het medisch dossier, onderzoekt de patiënt en stelt een verslag op van zijn bevindingen.

Het punt 9.1 van het registratiedocument heeft betrekking op het advies van de geraadpleegde arts over de punten a/ en b/ in zijn verslag.

In de gevallen waarbij niet verwacht wordt dat de patiënt binnen afzienbare termijn zal overlijden, heeft de tweede consultant tot taak om zich ervan te vergewissen dat

- a) het (fysiek of psychisch) lijden aanhoudend, ondraaglijk en niet te lenigen is
- b) en dat het verzoek vrijwillig, overwogen en herhaald is.

Hij neemt inzage van het medisch dossier, onderzoekt de patiënt en stelt een verslag op van zijn bevindingen.

Het punt 9.2 van het registratiedocument heeft betrekking op het advies van de geraadpleegde arts over de punten a/ en b/ in zijn verslag.

Opmerking: in het geval van een euthanasie uitgevoerd op basis van een voorafgaande wilsverklaring bestaat de taak van de consultant er hoofdzakelijk in zich te vergewissen naar de onomkeerbaarheid van de medische toestand.

dont l'un est un psychiatre ou un spécialiste de l'affection en cause et un mois d'attente après la date de la demande écrite).

Quand le décès est attendu *dans les jours, semaines ou mois qui viennent*, il peut être considéré comme *prévisible à brève échéance*. Lors des discussions qui ont eu lieu au sein de la commission concernant l'estimation faite par le médecin de la prévision du décès, il est apparu qu'en dehors de cas évidents, le médecin qui a le patient en charge est seul à même de juger de l'échéance plus ou moins proche du décès.

3. INTERPRÉTATION DES TERMES UPPOORTABLES ET APAISABLES »

La commission a considéré que si certains facteurs objectifs peuvent contribuer à estimer le caractère insupportable de la souffrance, celui-ci est en grande partie d'ordre subjectif et dépend de la personnalité du patient, des conceptions et des valeurs qui lui sont propres. Quant au caractère inapaisable de la souffrance, il faut tenir compte du fait que le patient a le droit de refuser un traitement de la souffrance, ou même un traitement palliatif, par exemple lorsque ce traitement comporte des effets secondaires ou des modalités d'application qu'il juge insupportables. La commission a toutefois estimé que dans ces cas, une discussion approfondie entre le médecin et le patient est nécessaire.

4. LA MISSION DU (DES) CONSULTANT(S)

Le(s) médecin(s) que le médecin en charge du patient doit obligatoirement consulter avant de procéder à une euthanasie ont une mission bien définie par la loi. *Il (s) n'a (n'ont) pas à émettre de jugement quant à leur position de principe vis-à-vis de l'euthanasie*. En ce qui concerne le consultant obligatoire dans tous les cas, sa mission est de s'assurer

- a) que l'affection est incurable et grave
- b) que la souffrance (physique ou psychique) est constante, insupportable et inapaisable.

Il prend connaissance du dossier médical, examine le patient et établit un rapport concernant ses constatations.

Le point 9.1 du document d'enregistrement concerne l'avis du médecin consulté sur les points a) et b) selon son rapport.

En ce qui concerne le second consultant dans les cas où le décès n'est pas prévisible à brève échéance, sa mission est de s'assurer

- a) que la souffrance (physique ou psychique) est constante, insupportable et inapaisable
- b) que la demande est volontaire, réfléchie et répétée

Il prend connaissance du dossier médical, examine le patient et établit un rapport concernant ses constatations.

Le point 9.2 du document d'enregistrement concerne l'avis du médecin consulté sur les points a) et b) selon son rapport.

Remarque : dans le cas d'une euthanasie pratiquée sur base d'une déclaration anticipée la mission du consultant consiste essentiellement à s'assurer de l'irréversibilité de la situation.

5. DE «ONAFHANKELIJKHEID» VAN DE CONSULENT TEN OPZICHTE VAN DE PATIËNT EN DE BEHANDELLENDE ARTS

De commissie is van oordeel dat de «onafhankelijkheid» van de consulent betekent dat er tussen de consulent enerzijds en de patiënt of arts anderzijds geen band van familiale of van hiërarchisch ondergeschikte aard bestaat en dat de patiënt niet geregeld in behandeling mag zijn bij de consulent.

6. DE VERPLICHTE CONSULENT MOET «BEVOEGD ZIJN OM OVER DE AANDOENING IN KWESTIE TE OORDELEN»

De commissie heeft zich over het begrip «bevoegdheid» gebogen omdat sommige leden soms twijfels hadden over de bevoegdheid van een huisarts of bepaalde specialisten ter zake. De commissie is van oordeel dat een huisarts de nodige bevoegdheid heeft om de taak beschreven in de wet te vervullen (*zie punt 4*).

Wat de eventueel geraadpleegde specialisten betreft, heeft de commissie deze bevoegdheid geval per geval bekeken. Ze heeft telkens beslist dat de betrokken arts over de nodige bevoegdheid beschikte om via zijn onderzoek, het dossier en de ondervraging van de patiënt, zich er van te vergewissen dat de aandoening ongeneeslijk en ernstig was en dat het lijden aanhoudend, ondraaglijk en niet te lenigen was, hetgeen volgens de wet de taak is van de geraadpleegde arts. In het algemeen dient de keuze van de consulent uiteraard op een redelijk verantwoorde wijze te gebeuren en overeenkomstig een correcte medische praktijk.

De commissie herinnert eraan dat het nuttig kan zijn beroep te doen op meerdere gespecialiseerde adviezen in het geval dat er problemen zouden zijn bij het beoordelen van hetzij het ongeneeslijk karakter van de aandoening, hetzij het ondraaglijk en niet te lenigen karakter van het lijden, hetzij het vrij en weloverwogen karakter van het verzoek.

7. EUTHANASIE EN MEDISCHE HULP BIJ ZELFDODING

Uit verschillende registratiedocumenten is gebleken dat euthanasie uitgevoerd werd door de patiënt buiten bewustzijn te brengen door toediening van een letale dosis barbituraat die de patiënt zelf innam, en dus niet door intraveneuze inspuiting van Thiopental of gelijkaardige middelen. In de meeste gevallen is de patiënt snel overleden zonder verdere tussenkomst, in een paar gevallen werd een spierverlapper ingespoten nadat de patiënt het bewustzijn had verloren. Dergelijke handelingen kunnen beschouwd worden als «medische hulp bij zelf doding». Toch besloot de commissie dat de wet deze handelwijze toelaat mits de voorwaarden en de wettelijke procedures betreffende de euthanasie gerespecteerd werden en de handeling plaatsvond onder de verantwoordelijkheid van de aanwezige arts die indien nodig kon ingrijpen: de wet schrijft immers niet voor hoe de euthanasie moet worden toegepast. Er dient opgemerkt dat deze interpretatie overeenstemt met het advies van de Nationale Raad van de Orde van Geneesheren, de dato 22 maart 2003.

8. EUTHANASIE EN STOPZETTING VAN DE BEHANDELING

De commissie heeft zich moeten uitspreken over een aangifte van euthanasie waarbij een vitale behandeling was stopgezet op verzoek van een patiënt die leed aan een ongeneeslijke aandoening

5. LA NOTION D'«INDÉPENDANCE» DU CONSULTANT À L'ÉGARD DU PATIENT ET DU MÉDECIN TRAITANT

La commission a estimé que cette notion implique que le consultant ne peut avoir avec le patient ou le médecin traitant ni relation hiérarchique de subordination, ni relation familiale et qu'il ne doit pas avoir une relation thérapeutique suivie avec le patient.

6. LA NOTION DE «COMPÉTENCE DANS LA PATHOLOGIE CONCERNÉE» DU CONSULTANT OBLIGATOIRE DANS TOUS LES CAS

La commission a discuté la notion de compétence parce que certains membres ont parfois émis des réserves quant à la compétence d'un généraliste ou de certains spécialistes pour cette mission. La commission estime qu'un médecin généraliste a la compétence nécessaire pour remplir la mission telle qu'elle est définie par la loi (*voir le point 4*).

En ce qui concerne les spécialistes éventuellement consultés, la commission a discuté cette compétence au cas par cas. Elle a chaque fois estimé que le médecin concerné avait la compétence nécessaire pour s'assurer, par son examen, la consultation du dossier et l'interrogatoire, que l'affection était incurable et grave et que la souffrance était constante, insupportable et inapaisable, mission du médecin consultant fixée par la loi. D'une manière générale, il va de soi que le choix d'un consultant spécialiste doit se faire d'une manière responsable et conforme à une pratique médicale correcte.

Dans les cas où des difficultés existeraient dans l'appréciation soit du caractère incurable de l'affection, soit du caractère insupportable et inapaisable de la souffrance, soit du caractère volontaire et réfléchi de la demande, la commission rappelle qu'il peut être utile de recourir à plusieurs avis spécialisés.

7. EUTHANASIE ET SUICIDE MÉDICALEMENT ASSISTÉ

Plusieurs documents d'enregistrement indiquaient que la technique utilisée pour l'euthanasie avait consisté à obtenir l'inconscience non par injection I.V. de Thiopental ou similaires mais par administration d'une dose létale d'un barbiturique en potion que le malade a dégluti lui-même. Dans la majorité de ces cas, le décès s'est produit rapidement sans autre intervention et dans certains un paralysant neuromusculaire a été injecté après la perte de conscience. Une telle manière d'agir peut être qualifiée de «suicide médicalement assisté». La commission a cependant considéré que cette manière de procéder est autorisée par la loi pour autant que les conditions et les procédures légales pour que l'euthanasie soit autorisée aient été respectées et que l'acte se soit déroulé sous la responsabilité du médecin présent et prêt à intervenir: en effet, la loi n'impose pas la manière dont l'euthanasie doit être pratiquée. Il faut noter que cette interprétation est conforme à celle du Conseil national de l'Ordre dans son avis daté du 22 mars 2003.

8. EUTHANASIE ET ARRÊT DE TRAITEMENT

La commission a été amenée à prendre position sur un document d'enregistrement déclarant une euthanasie dans un cas où l'arrêt d'un traitement vital pratiqué à la demande du patient

en waarbij de patiënt enkele dagen later is overleden zonder dat letale middelen waren toegediend. De commissie heeft geoordeeld dat een dergelijke stopzetting van de behandeling niet binnen het toepassingsgebied van de wet op de euthanasie valt en dat deze niet moet worden aangegeven voor zover het overlijden enkel het gevolg is van de stopzetting van de behandeling en er tussen het stopzetten van de behandeling en het overlijden enkel comfortzorg werd verleend. Het weigeren van een behandeling is immers wettelijk toegestaan bij de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt. Wanneer na het stopzetten van de vitale behandeling de situatie echter leidt tot een duidelijk verzoek van de patiënt tot euthanasie, dan dient de wettelijke bepaalde procedure te worden gevolgd.

9. EUTHANASIE EN TOEDIENING VAN HOGE DOSISSEN ANALGETICA EN SEDATIVA

De commissie heeft vastgesteld dat de aangifte-documenten zelden wezen op euthanasie door toediening van morfine, al dan niet samen met andere middelen. Aangezien tijdens de laatste levensfase vaak hoge dosissen morfine worden toegediend om het lijden van de patiënt te verzachten, gaat de commissie ervan uit dat het ontbreken van aangiften in deze gevallen te verklaren is door het feit dat de artsen deze handelwijze beschouwd hebben als een pijnbehandeling en niet als euthanasie, zelfs al is de patiënt daardoor mogelijks vroeger overleden. In dat geval gaat het effectief om een normale medische gedragslijn. De commissie onderstreept echter dat wanneer de toediening van hoge dosissen morfine en sedativa niet verantwoord is door de nood het lijden van de patiënt te lenigen maar gebeurt op verzoek van de patiënt om zijn leven te beëindigen, het wel gaat om euthanasie in de wettelijke zin van het woord: zij is dan onderworpen aan de wettelijke voorwaarden en procedures, de verplichting tot aangifte inbegrepen. Hoewel dit volgens de gegevens in de literatuur niet de meest adequate techniek lijkt te zijn om een rustige en snelle dood zonder pijn te bewerkstelligen, herinnert de commissie eraan dat de wet geen bepaalde medische techniek oplegt voor euthanasie en dat zij niet bevoegd is om zich hierover uit te laten.

atteint d'une affection incurable avait entraîné le décès en quelques jours sans que des drogues létales aient été administrées. La commission a estimé qu'un tel arrêt n'entre pas dans le cadre de l'euthanasie et n'impose pas de déclaration obligatoire pour autant que le décès résulte uniquement de l'arrêt du traitement et que seuls des soins de confort aient été utilisés entre le moment de l'arrêt thérapeutique et le décès. Le refus de traitement est en effet légalement autorisé par la loi du 22 août 2002 relative aux droits du patient. Cependant, si à la suite de l'arrêt d'un traitement vital, la situation entraîne une demande claire d'euthanasie de la part du patient, la procédure légale doit alors être suivie.

9. EUTHANASIE ET ADMINISTRATION D'ANALGÉSiques ET DE SÉDATIFS À DOSES ÉLEVÉES

La commission a relevé que les formulaires de déclaration ne mentionnaient que rarement une euthanasie pratiquée par l'administration de morphine, couplée ou non à d'autres drogues. Comme l'administration de fortes doses de morphine est fréquente dans les derniers moments de vie pour apaiser les souffrances, la commission a interprété l'absence de déclaration dans ces cas par le fait que les médecins ont considéré cette manière d'agir comme un traitement de la souffrance et non comme une euthanasie, même si elle a pu accélérer le décès. Dans ce cas, il s'agit effectivement d'une attitude médicale normale. La commission souligne cependant que si l'administration de doses élevées de morphiniques et de sédatifs n'est pas justifiée par le besoin d'apaiser les souffrances du patient mais fait suite à une demande du patient de mettre fin à sa vie, il s'agit d'une euthanasie au sens légal du terme: elle est alors soumise aux conditions et procédures légales, y compris l'obligation de déclaration. Si une telle technique ne semble pas, d'après les données de la littérature, la plus adéquate pour entraîner une mort calme, rapide et sans souffrances, la commission rappelle que la loi n'impose pas de technique médicale particulière pour la pratique de l'euthanasie et qu'elle n'a pas qualité pour émettre une opinion à ce sujet.